

УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧІНИ

Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на здобуття освітнього ступеня «магістр»

на тему:

**«РЕАЛІЗАЦІЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УСТАНОВАХ
ВИЩОЇ ОСВІТИ»**

Виконала: студентка II курсу, 261 групи (заочної форми)

Спеціальності 231 Соціальна робота

Перетяцько Ярослава Олександрівна

Керівник: к. пед. н., доц. Підвальна Ю. В.

Рецензент: доц., док. філософії Моргай Л. А.

Умань – 2023 року

ЗМІСТ	
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УСТАНОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	7
1.1 Інклюзивна освіта як сучасний підхід до студентів з особливими освітніми потребами	7
1.2 Інклюзивна освіта: поняття, сутність, особливості, проблеми і перспективи	17
1.3 Виховання толерантного ставлення у майбутніх соціальних працівників до студентів з особливими освітніми потребами	30
РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УСТАНОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ	47
2.1 Тьюторський супровід студентів з особливими освітніми потребами в установах вищої освіти	47
2.2 Принципи взаємодії студентів із батьками у команді психолого-педагогічного супроводу на факультеті соціальної та психологічної освіти	64
2.3 Рекомендації щодо реалізації інклюзивної освіти в установах вищої освіти	78
ВИСНОВКИ	89
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	93

ВСТУП

Актуальність дослідження. Нинішнє молоде покоління – наше майбутнє. І серед них є як звичайні діти, так і діти з особливостями свого розвитку. З огляду на це, держава має приділяти більше уваги таким громадянам. Для них Україна має стати безбар'єрною зоною. Тож не дивно, що увагу світової громадськості нині привертає, зокрема, проблема інклюзивної освіти, яка передбачає повне інтегрування студентів до освітнього процесу за участю освітнього середовища, сім'ї та відповідно до індивідуальних запитів самих студентів.

Інклюзія (від слова “inclusion” – включення) – це процес, який передбачає доступність до соціального життя всіх категорій людей, незалежно від їхніх фізичних, психічних, інтелектуальних або ж інших особливостей. Ідеться, насамперед, про інтегрування у навчання студентів із різними освітніми потребами, зокрема і з інвалідністю, тобто це можливість для них здобувати освіту нарівні зі своїми однолітками. Тож інклюзивна освіта – це здатність студентів отримувати якісну освіту та розвивати свій потенціал незалежно від статі, віку, географічного місця проживання, рухового та психічного стану, соціально-економічного становища.

Організація навчального процесу, у якому всі діти, незалежно від особливостей їхнього фізичного розвитку, культурних та мовних характеристик, включені в загальну систему, отримала назву інклюзивної освіти. Сьогодні відзначається більш гуманне ставлення до дітей із обмеженими можливостями здоров'я. Суспільство сприймає таких дітей як осіб із особливими освітніми потребами, і їх кількість постійно зростає. Тому реалізація інклюзивної освіти стає важливим кроком у вирішенні проблеми соціальної адаптації дітей із особливими освітніми потребами, що підкреслює актуальність дослідження в цій сфері.

Інклюзивна освіта відкриває двері для кожної дитини, надаючи їм можливість отримати якісну освіту, а також брати участь у житті суспільства на рівних з іншими. Цей підхід не лише сприяє соціальній адаптації дітей з

особливими освітніми потребами, але також збагачує навчальне середовище для всіх.

З врахуванням зростаючого числа дітей із особливими освітніми потребами, інклюзивна освіта стає важливим елементом сучасної освітньої системи. Вона сприяє побудові більш відкритого, толерантного та різноманітного суспільства, де різноманітність розглядається як багатство, а не обмеження. Таким чином, дослідження і розвиток інклюзивної освіти мають важливе значення для забезпечення рівних можливостей для всіх дітей та зміцнення соціальної інклюзії.

Категорія «інклюзивна освіта» є комплексною, яка досліджується представниками різних галузей науки, зокрема, філософії, соціології, педагогіки, права.

Серед вітчизняних вчених найбільший інтерес представляють наукові роботи, що присвячені сфері адміністративного права (М. О. Довга, А. І. Берлач, І. Ковбас, Т. Коломоєць, В. Колпаков, В. Т. Комзюк, О. В. Тильчик, В. В. Тильчик, І. Ю. Хомишин), а також ті, в яких знайшла відображення сфера правового регулювання освіти загалом, зокрема праці С. Крисюка, Н. Протасової, М. Шевченка, В. Бесчастного, М. Болдуєва, Ю. Ковбасюка, С. Майбороди, С. Королюк, С. Книшика, В. Кременя, В. Лугового та ін. У сфері інклюзії варто виокремити роботи О. Шульги, О. Царькової, К. Сахарової, О. Заярнюк, М. Порошенко, М. Ажажи, О. В. Поцко, Л. Токіної, В. Ткачука, М. Чайковського та ін. Також на значущість інклюзивної освіти вказує багато вчених, які досліджували проблеми освіти загалом. Особливу увагу авторка присвятила дослідженню 19 публікацій Л. Кожури, А. Колупаєвої, Р. Матяшовської, роботи яких були взято за основу при викладенні питань у більшості структурних елементів дисертації.

Незважаючи на велику кількість проведених досліджень і робіт у цій області, може існувати кілька причин, чому тема ще не може вважатися повністю дослідженою. До таких факторів можуть входити:

Надалі розвиваються нові аспекти і проблеми, пов'язані з інклюзивною освітою та інвалідністю, що потребують додаткових досліджень. Соціокультурні та правові зміни в різних країнах можуть впливати на підходи до інклюзивної освіти та створювати нові питання. Потреби та перспективи осіб із особливими потребами можуть різнитися в різних контекстах та середах. Можливості для застосування нових дослідницьких методів і технологій можуть розширювати наше розуміння цих питань.

Таким чином, актуальність проблеми і недостатність її вивчення зумовили вибір теми дослідження **«Реалізація інклюзивної освіти в установах вищої освіти»**.

Мета дослідження: дослідити умови впровадження інклюзивної освіти в установах вищої освіти.

Об'єкт дослідження – інклюзивна освіта із особами з інвалідністю в установах вищої освіти.

Предмет дослідження – організаційно-педагогічні умови інклюзивного навчання в установах вищої освіти.

Відповідно до теми та мети дослідження визначено такі **завдання**:

1. Проаналізувати поняття «інклюзивна освіта», «інклюзія» і теоретичні підходи до їх вивчення;
2. Проаналізувати толерантне ставлення у майбутніх соціальних працівників до студентів з особливими освітніми потребами;
3. Охарактеризувати загальні принципи організації інклюзивної освіти;
4. Розглянути тьюторський супровід студентів з особливими освітніми потребами в установах вищої освіти.

На різних етапах дослідження використовувалися такі **методи**:

теоретичні – аналіз літератури з досліджуваної проблеми, узагальнення, порівняння;

емпіричні – експеримент, опитування, спостереження, обробка результатів дослідження.

Практичне значення одержаних результатів полягає в розвитку нових теоретичних підходів щодо проблематики інклюзивної освіти в установах вищої освіти.

Експериментальна база дослідження. Центр соціально-освітньої інтеграції та інклюзивного реабілітаційно-соціального туризму «Без бар'єрів».

Теоретичне значення полягає в тому, що результати дослідження можуть бути використані викладачами, психологами, соціальними працівниками та методистами закладів вищої освіти. Результати проведеного дослідження можуть бути використано у навчальних курсах для студентів в установах вищої освіти, закладів освіти, які навчаються в інклюзивних групах.

Апробація результатів дослідження. Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження висвітлювалися у виступах на конференціях і семінарах різного рівня, а саме: всеукраїнських – «II-а Всеукраїнська студентська науково-практична онлайн-конференція» (Умань, 2 березня 2023 р.); «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 12 жовтня 2023 р.).

Матеріали дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри соціальної педагогіки та соціальної роботи Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини.

Публікації. За результатами дослідження опубліковано 2 тез доповідей автора.

Структура випускної кваліфікаційної роботи. Робота складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи – 101 сторінка, основного тексту – 92 сторінок, список використаних джерел становить 81 найменування. Робота містить 2 рисунки.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПРОБЛЕМИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УСТАНОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

1.1 Інклюзивна освіта як сучасний підхід до студентів з особливими освітніми потребами

Сучасні реформи та оновлення в галузі освіти, які мають місце в умовах суспільних змін, вимагають від освітньої системи відповідати глобальним викликам. Один із таких викликів – забезпечити якісну освіту для молодого покоління, ґрунтуючись на новій філософії, яка відкрита для індивідуальних прагнень, життєвого й духовного світу, проблем, потреб, індивідуальних особливостей, можливостей та потенціалу кожної дитини.

Важливим аспектом цього процесу є захист прав студентів з особливими освітніми потребами. Це вимагає пошуку нових, більш розвинутих та альтернативних форм навчання для цієї категорії учнів. Сучасна система освіти повинна пройти корінне переосмислення своїх цілей та завдань

Важливим елементом цього процесу є інноваційна педагогіка, яка спрямована на розвиток соціальної активності та виховання життєздатності через формування життєвих компетентностей учнів. Це забезпечить ефективне включення студентів з особливими потребами у суспільство [5].

В цьому контексті важливим є перехід до інклюзивної форми навчання в різних освітніх закладах, що надає дітям можливість інтегруватися в сучасний освітній простір, розвивати свої здібності в колективі однолітків. Такий підхід сприяє створенню більш інклюзивного та справедливого суспільства, де кожна дитина має можливість реалізувати свій потенціал.

Цей перехід до інклюзивної освіти передбачає:

Доступність: Забезпечення доступу для всіх учнів до усіх аспектів навчання та освітніх ресурсів без обмежень, що допомагає різним дітям отримувати якісну освіту.

Індивідуалізація: Розробка індивідуальних навчальних планів для учнів із особливими потребами, які враховують їхні унікальні навчальні потреби та можливості.

Підтримка: Забезпечення студентів з особливими потребами спеціалізованою педагогічною та психологічною підтримкою, що допомагає їм успішно інтегруватися в навчальному процесі та досягати успіхів.

Спільнота: Розвиток взаєморозуміння та толерантності серед учнів, вчителів і батьків, що сприяє створенню відкритої та дружньої освітньої спільноти.

Інклюзивна освіта допомагає створити більш рівні умови для навчання та розвитку всіх студентів, незалежно від їхніх особливостей. Цей підхід сприяє розвитку соціальної справедливості та інклюзивного суспільства, де всі діти мають можливість реалізувати свій потенціал та приносити користь суспільству. Для успішної реалізації інклюзивної освіти важлива роль належить освітнім закладам, вчителям, батькам та суспільству загалом у підтримці цього інноваційного підходу до навчання [25]

Процес реформування освітньої системи в Україні, включаючи впровадження інклюзивної форми навчання в рамках Нової української школи, стимулює надання якісних освітніх послуг для студентів з особливими потребами в інклюзивному навчальному середовищі. У цьому контексті стоїть надзвичайно важливе завдання - забезпечення соціального розвитку кожної дитини та перенесення фокусу на врахування її індивідуальних особливостей і потенціалу.

Педагогічний колектив має активно сприяти самоорганізації та саморозвитку кожної дитини. Це важливо, щоб допомогти кожній дитині розвивати її соціальний потенціал. Саме цей потенціал визначатиме масштаби світу, в якому дитина зможе повноцінно існувати в майбутньому.

У цьому контексті інклюзивна освіта стає ключовим інструментом для забезпечення рівних можливостей та соціальної інтеграції студентів з особливими потребами, а також для створення суспільства, яке поважає та

розуміє індивідуальні різниці та унікальність кожної дитини. Завдяки інклюзивній освіті, українська система освіти здатна сприяти розвитку кожної дитини, незалежно від її особливих потреб. Інклюзивна освіта розкриває перед педагогами та батьками нові можливості індивідуального розвитку кожної дитини, допомагаючи виявляти та розвивати її унікальні здібності та таланти.

Однак важливо зазначити, що для успішної реалізації інклюзивної освіти необхідна належна підтримка вчителів, педагогічних працівників, інших фахівців та адміністрації навчальних закладів. Педагоги повинні мати можливість отримувати професійну підготовку та підтримку в роботі з дітьми з різними потребами. Крім того, важливо створити умови для співпраці між всіма учасниками навчального процесу - батьками, вчителями, адміністрацією та іншими стейкхолдерами [55].

Узгоджена робота всіх цих груп допоможе забезпечити, що інклюзивна освіта стане не лише концепцією, але й реалізованою практикою, яка сприяє соціальному розвитку кожної дитини в Україні. Враховуючи індивідуальні особливості та потенціал кожного учня, інклюзивна освіта сприяє створенню більш інклюзивного, толерантного та рівноправного суспільства.

Впровадження інклюзивної освіти в Україні справді стикається з численними системними проблемами на державному рівні. До цих проблем відносяться:

Брак мотивації педагогів: Не всі вчителі та педагоги мають достатню мотивацію та підготовку для активної участі в інклюзивних процесах. Це може обмежувати успішну реалізацію інклюзивної освіти.

Недостатня підготовка педагогів: Вчителі і педагоги часто не мають необхідної теоретичної і практичної підготовки для ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Відсутність єдиної державної політики: Україна потребує чіткої державної політики, яка б регулювала всі аспекти інклюзивної освіти, включаючи педагогічний, медичний та соціальний супровід осіб з інвалідністю протягом їхнього життя, а також впровадження інклюзивного навчання.

Недостатнє надання корекційно-реабілітаційної допомоги: Діти з особливими потребами часто мають потребу у корекційно-реабілітаційній підтримці, яка може бути недоступною для багатьох з них.

Недостатня кількість кваліфікованих фахівців: Україна відчуває дефіцит кваліфікованих педагогічних, медичних та соціальних працівників, а також спеціалістів в галузі спеціальної педагогіки та психології для роботи з дітьми в інклюзивних умовах.

Фінансування: Недостатнє фінансування інклюзивної освіти ускладнює створення необхідних умов для навчання студентів з особливими потребами.

Адаптоване середовище: Не завжди існують адаптовані навчальні та фізичні середовища для студентів з особливими потребами.

Готовність суспільства: Українське суспільство часто не готове до прийняття студентів з особливими потребами як повноправних членів шкільного та дошкільного спільноти.

Розв'язання цих проблем вимагає комплексного підходу, зусиль держави, навчальних закладів, педагогів, батьків та громадськості для створення інклюзивної освітньої системи, яка б гарантувала рівні можливості для всіх студентів.

Сучасний пріоритет розвитку освіти полягає в забезпеченні рівних прав на освіту для всіх студентів, включаючи студентів з особливими освітніми потребами. Це впливає із головної мети соціального розвитку - створити суспільство, яке відкрите та доступне для всіх. Якісна сучасна освіта передбачає задоволення освітніх потреб кожного індивіда в звичному для нього соціальному оточенні, такому як сім'я, навчальний заклад, серед друзів та однолітків [3].

Цей підхід підкреслює важливість створення умов для того, щоб кожна дитина мала можливість отримати якісну освіту в інклюзивному навчальному середовищі, де враховуються її потреби та можливості. Інклюзивна освіта підтримує рівність прав на освіту для всіх, незалежно від їхніх особливих потреб.

Це підходить до ідеї, що кожна дитина унікальна та має право на індивідуальний підхід до навчання та розвитку. В інклюзивному навчальному

середовищі діти з різними особливостями навчаються разом, спільно діляться досвідом та навчаються взаємодіяти з іншими учнями.

Цей підхід сприяє більшому розумінню та прийняттю різниці, сприяє розвитку емпатії та толерантності. Він також допомагає дітям з особливими освітніми потребами розвивати свої здібності та потенціал у більш стимулюючому середовищі.

Основною метою є забезпечення того, щоб кожна дитина мала можливість отримати якісну освіту та розвиватися в суспільстві, яке приймає та поважає різницю. Інклюзивна освіта є важливим кроком у досягненні цієї мети та побудові справедливого та інклюзивного суспільства "для всіх".

Головна ідея, яку спільно приймають усі, полягає в тому, що інклюзивний підхід передбачає, що необхідно створювати умови для задоволення потреб кожної особистості, а не вимагати від особи підлаштуватися до соціальних, економічних та суспільних обмежень. Новий та більш гуманний термін «особа з інвалідністю» акцентує новий підхід, який акцентує увагу на самій особі, на її потенційних можливостях та напрямках розвитку. З цією концепцією інвалідність розглядається як менш важлива характеристика.

Ця зміна підходу в законодавстві спонукає суспільство до більшого розуміння та прийняття різноманітності, а також до забезпечення інклюзивного середовища, де кожна особа має можливість брати активну участь у житті суспільства та розвивати свій потенціал. Такий підхід сприяє побудові більш справедливого та інклюзивного суспільства, яке відкрите для всіх громадян, незалежно від їхніх особливих потреб [1].

Сучасні концептуальні засади розвитку суспільства базуються на визнанні різноманітності людської спільноти та забезпеченні рівних прав для всіх громадян. Ці принципи визначають шляхи реформування національної системи освіти. Замість державної централізованої освітньої системи, яка спрямована на формування особистості відповідно до встановлених стандартів і підпорядковує освітній процес жорсткій регламентації, сучасне суспільство прагне до

"дитиноцентризму". Ця система освіти покладає головний акцент на інтересах та потребах дитини.

Принцип "дитиноцентризму" визначає мету та концепцію інклюзивної освіти та сучасної освітньої системи загалом. Він передбачає створення умов для задоволення освітніх потреб кожної дитини та покладає основу для реалізації однієї з основних демократичних ідей - рівність прав кожної людини на отримання освіти.

Ця нова освітня парадигма піднімає дитину на перший план у освітньому процесі, змінюючи підхід від "підлаштовування" дитини під існуючі стандарти до створення індивідуальних освітніх маршрутів, які відповідають її унікальним потребам та інтересам. Це передбачає індивідуальний підхід до кожної дитини та створення умов, де вона може максимально розвивати свій потенціал.

Такий підхід до освіти підтримує ідею рівноправності та включеності кожної дитини, незалежно від її особливостей чи потреб. Він відзначає важливість створення суспільства, де кожна дитина має можливість отримати якісну освіту та розвиватися на рівних з іншими [6].

Інклюзивна освіта, як освітня парадигма, ґрунтується на світоглядних принципах соціальної інклюзії, яка передбачає включення всіх членів суспільства в соціальне середовище. Вона є необхідною складовою стратегії розвитку демократичного суспільства, оскільки рівноправність, доступність та забезпечення якості освіти стають важливими пріоритетами для її функціонування.

Інклюзивна освіта, згідно визначень міжнародних організацій, таких як ЮНЕСКО і ЮНІСЕФ, має гарантувати право на якісну освіту для всіх студентів шляхом задоволення їхніх основних освітніх потреб. Особливу увагу приділяють дітям, які знаходяться під найбільшим ризиком маргіналізації через різні фактори, такі як психофізіологічні особливості, етнічний поход, релігійна належність, мовні характеристики та інші.

Мета інклюзивної освіти полягає в тому, щоб забезпечити, щоб всі діти мали рівний доступ до освіти та отримували якісну освіту відповідно до своїх

потреб та здібностей. Інклюзивна освіта допомагає зменшити соціальну відокремленість та нерівність серед студентів, сприяє побудові справедливого та інклюзивного суспільства.

Основною метою інклюзивної освіти є створення навчальних середовищ, де кожна дитина має можливість розвиватися, навчатися та спілкуватися разом з іншими дітьми, незалежно від її особливих потреб чи особливостей. Це вимагає від освітніх систем та педагогічних практик підходу, який враховує індивідуальність кожної дитини та надає підтримку та можливості для її розвитку [8].

Інклюзивна освіта сприяє створенню суспільства, де різниця вважається природною та цінною, а кожна дитина вбачається як важливий член громади, з правом на участь у всіх сферах життя.

Інклюзивна освіта, в якості складової соціальної політики, є засобом досягнення соціальної інклюзії. Її головною ідеєю є перехід від процесу інтеграції в освітньому закладі до інтеграції в суспільстві загалом.

Відповідно до визначення, інклюзивна освіта (від латинського слова "include," що означає "включати") представляє собою підхід до розвитку загальної освіти, метою якого є забезпечення доступної освіти для всіх, зокрема для студентів з особливими освітніми потребами. Цей підхід базується на ідеології, яка виключає будь-яку форму дискримінації, гарантує рівне ставлення до всіх студентів і створює необхідні умови для навчання учнів із особливими освітніми потребами.

Інклюзивна освіта, як і загальна освіта, ґрунтується на основних принципах: Кожна людина має внутрішню цінність, незалежно від її здібностей чи досягнень.

Усі люди обдаровані здатністю відчувати та мислити.

Кожна людина має право на спілкування та бути слуханою.

Різноманітність розширює горизонти життя людини.

Справжня освіта можлива лише у контексті взаємодій між людьми.

Кожна людина потребує підтримки та дружби своїх однолітків.

Використання переваг та міцних сторін, а не обмежень.

Люди взаємозалежні та потребують один одного.

Ці принципи підкреслюють, що інклюзивна освіта визнає важливість рівності та поваги до кожної людини, незалежно від її здібностей чи обмежень. Вона підтримує інклюзивну культуру, яка дозволяє усім дітям розвиватися разом, взаємодіяти та відчувати себе важливими членами освітнього середовища. Усі ці принципи спрямовані на створення справедливого та підтримуючого освітнього середовища для всіх студентів [23].

Освіта представляє собою досягнення кінцевої мети, яка полягає в створенні суспільства, діяльність якого спрямована на основний принцип: кожна людина, незалежно від статі, віку, здібностей, наявності чи відсутності розвиткових порушень, має можливість брати участь у житті суспільства. Діти з інвалідністю повинні обов'язково бути частиною суспільства і навчатися разом зі своїми однолітками. При цьому вони залишаються унікальними та особливими, але ці діти повинні працювати разом з усіма і відчувати підтримку свого колективу. Важливо завжди пам'ятати, що більшість особливостей студентів з інвалідністю не будуть подолані, якщо не намагатися їх подолати.

Кожен громадянин має невід'ємне право на отримання освіти. Шкільна освіта є важливим і особливим етапом в житті, без якого неможливе повноцінне становлення особистості. Головною метою інклюзивної освіти є створення умов, в яких кожна дитина може навчатися, а її родина не відчуває себе ізольованою та позбавленою підтримки у вирішенні своїх проблем. Навчальні заклади повинні переходити на індивідуальні навчальні програми та плани, щоб підтримувати учнів, які зіштовхуються з певними труднощами. Отже, діти з інвалідністю мають право адаптуватися до навчання та життя разом зі своїми звичайними шкільними товаришами, і це є сутністю інклюзивної освіти [13].

Тому інклюзивну освіту розглядають як передовий метод навчання, який має значні перспективи в сучасному суспільстві. Це створює надію в суспільстві, що кожна дитина з особливими освітніми потребами зможе отримати якісну освіту, адаптовану до її здібностей та потреб. Часто батьки та вчителі

висловлюють обурення інклюзією, страхуючись, що дитина з особливими освітніми потребами може заважати іншим учням у класі. Ці стурбованості можуть бути обґрунтованими, якщо інклюзивна система не впроваджується належним чином у загальноосвітніх школах. Справді, важливо, щоб така дитина спочатку отримувала індивідуальне навчання під керівництвом фахівця, а не зразу входила до звичайного класу. Для цього слід створити підготовчу ресурсну зону та використовувати відповідні педагогічні методи.

Фахівець спрямований на модифікацію поведінки дитини лише в навчальному середовищі, де він навчає дитину приймати обов'язковий порядок в навчальному закладі, використовуючи конкретні правила, самоконтроль та відповідальність. Цей процес відбувається в спеціальній ресурсній зоні школи, де фахівець розробляє індивідуальний план корекції поведінки для кожної дитини.

Перевага такого підходу полягає в тому, що в ресурсній зоні розвиваються конкретні навички, які потім закріплюються в природному навчальному середовищі, в класі під час навчальних занять, на додаткових уроках та в умовах шкільної інфраструктури [19].

На цьому етапі створюються передумови для інтеграції дитини з особливими освітніми потребами у повсякденне навчальне та соціальне середовище.

Важливо підкреслити, що інклюзивна освіта означає перетворення усвідомлення кожного учасника навчального процесу, включаючи вчителів, батьків та студентів. Позитивним аспектом цього підходу є те, що в процесі такого навчання студентів з інвалідністю не намагаються пристосувати до загально прийнятих норм, а натомість надається можливість їм розвиватися на основі власної освітньої траєкторії.

На жаль, слід визнати, що у нашому суспільстві існує стійке неприйняття осіб з інвалідністю. Причини цього нерідко не є обґрунтованими і включають в себе страх перед їхньою відмінністю, недостатнє розуміння правил міжособистісної взаємодії з такими людьми та переконання, що вони існують у

своєму власному світі. Важливо зазначити, що інклюзивна освіта має численні переваги, оскільки вона надає дітям широкі можливості для спілкування та соціалізації, що часто недосяжно в домашньому оточенні, де батьки не завжди можуть створити необхідні умови для цього.

Україна ступила на новий етап європейської інтеграції, і вимоги Євросоюзу грають важливу роль у перетворенні багатьох нормативних актів на державному рівні, які спрямовані на розширення практики інклюзивної освіти у всіх школах України. Законодавство, що регулює інклюзивну освіту, останніми роками активно розвивалося. Недавно був прийнятий новий Закон "Про освіту", де були закріплені положення, стосовно освіти для осіб з різними обмеженнями, визначено, що метою освіти є розвиток людини як найвищої цінності суспільства, розвиток її здібностей та здібностей, формування моральних якостей і виховання громадян, здатних до свідомого суспільного вибору. Освітній процес в Україні спирається на принципи гуманізму, демократії, національної свідомості та взаємоповаги між різними націями та народами [7].

Ця нова інклюзивна парадигма освіти відображає розвиток національної системи освіти в Україні, де акцент робиться на створенні більш демократичного, гуманістичного та рівноправного середовища для всіх громадян. Поступово впроваджуються підходи та політики, спрямовані на забезпечення доступності та якості освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх індивідуальних потреб і особливостей.

Нова філософія освіти наразі створює нову педагогічну парадигму, де основною є особистість з усіма її потребами, характерними рисами, талантами, можливостями і потенціалом. Україна націлена на впровадження інклюзивної освіти, що також регулюється міжнародними угодами, які наша країна ратифікувала протягом періоду незалежності.

Для кожного учня із особливими освітніми потребами, який навчається в інклюзивному класі, складається індивідуальна програма розвитку. Згідно із Законом України "Про освіту", індивідуальна програма розвитку – це документ, який гарантує налагодження навчання з урахуванням особистих освітніх потреб

особи із особливими освітніми потребами, визначає перелік необхідних психолого-педагогічних або корекційних послуг для розвитку дитини та розробляється групою фахівців за обов'язкової участі батьків з метою визначення конкретних стратегій і методик навчання. Саме ця процедура ставить акцент на потребах дитини, на її можливостях, та на освітній підтримці, яка забезпечить її інтеграцію в суспільство. Все це вимагає підвищеної якості підготовки педагогів. Тож прийшов час впроваджувати систему підготовки висококваліфікованих фахівців на національному рівні, забезпечуючи їм необхідну підтримку і робочі умови.

Отже, навчання фахівців у сфері спеціальної освіти для роботи в інклюзивному навчальному середовищі важливо як для сучасної практики інклюзивної освіти, так і для теорії організації та впровадження спільного навчання студентів з особливими потребами разом з дітьми без таких потреб.

1.2 Інклюзивна освіта: поняття, сутність, особливості, проблеми і перспективи

Інклюзивна освіта – це термін, який описує процес навчання студентів з особливими потребами в загальноосвітніх закладах. Ця форма освіти базується на ідеології, яка виключає будь-яку дискримінацію студентів та забезпечує рівне ставлення до всіх людей, проте передбачає створення спеціальних умов для студентів із особливими освітніми потребами.

Навчання студентів з особливими потребами в освітніх закладах сприяє розвитку толерантності та відповідальності у здорових студентів. Принцип інклюзивної освіти означає, що всі діти повинні бути включені в освітнє та соціальне життя освітнього закладу, де вони проживають. Завдання інклюзивного закладу полягає в побудові системи, що задовольняє потреби кожного учня. В інклюзивних закладах всі діти, а не лише ті, що мають особливі потреби, оточені підтримкою, яка сприяє їхньому успіху та почуттю безпеки, а також підкреслює цінність спільного перебування у колективі. Інклюзивні

заклади ставлять своїм завданням досягнення інших навчальних цілей, які можуть виявитися важливими для студентів інклюзивної освіти, ніж ті, що зазвичай визнаються в загальній освіті. Мета таких закладів полягає в наданні всім учням можливості більш повноцінного соціального життя, активнішої участі в колективі та місцевому співтоваристві, що сприяє покращенню взаємодії та взаємодопомоги в суспільстві [41].

Це підходить до концепції інклюзивної освіти, яка базується на принципах рівності і урахування індивідуальних потреб кожного учня. Інклюзивна освіта не обмежується лише наданням можливості навчатися дітям з особливими потребами в загальних класах; вона визнає важливість створення умов для їхнього успіху, сприяючи їхній соціалізації та взаємодії в колективі.

Основні принципи інклюзивної освіти полягають в тому, що учні з особливими потребами повинні мати можливість навчатися поруч із своїми здоровими однолітками. Учитель та школа мають створити сприятливі умови для розвитку кожного учня, враховуючи їхні індивідуальні особливості та потреби. Освітні заклади повинні бути призначені для всіх, інклюзивна освіта дозволяє кожному здобувати знання та розвивати свої навички.

Продовжуючи цей підхід, інклюзивна освіта розглядається як спосіб не лише надати дітям з особливими потребами доступ до освіти, але й підготувати майбутнє суспільство до толерантного та різноманітного середовища, де кожен із нас має рівні права та можливості на навчання, розвиток та спілкування.

Інклюзія як принцип організації освіти фокусується на аспектах соціального та педагогічного характеру. Отже, інклюзія не спрямована на зміну або виправлення недоліків окремої дитини; натомість, її основна мета полягає в адаптації навчального та соціального середовища до можливостей та потреб цієї дитини.

Інклюзивне навчання студентів з особливостями у розвитку включає в себе навчання різних студентів в одному класі, разом з їх однолітками, без виділення їх до спеціально виділених класів у загальноосвітньому закладі. Коли мова йде про навчання студентів з особливими потребами в загальноосвітніх закладах,

вживають два терміни: інтеграція та інклюзія. Інтеграція передбачає, що дитина повинна адаптуватися до освітньої системи, тобто пристосовуватися до шкільних навантажень нарівні з усіма іншими. У випадку, якщо вона не справляється, то зазвичай відсилають її із школи, і шкільна система при цьому не змінюється. В інклюзивному навчанні основний акцент робиться на адаптації системи освіти до потреб дитини, забезпечуючи умови для її навчання та розвитку в одному класі з однолітками.

Інклюзія – більш гнучка система, яка базується на усвідомленні різноманітності студентів. Вона відхиляє ідею того, що всі діти повинні відповідати однаковим вимогам і стандартам, але наголошує, що кожна дитина має можливість навчатися. Інклюзія передбачає, що школа повинна бути готова приймати будь-яку дитину, надаючи необхідну підтримку, яка може включати індивідуальні навчальні програми, а також адаптовану інфраструктуру, таку як пандуси та ліфти, для забезпечення доступу для всіх студентів.

Інклюзивні технології спрямовані на освітній процес, який допомагає учням здобувати необхідні компетенції відповідно до освітніх стандартів. Основним суб'єктом, на якого спрямовані інклюзивні підходи, є дитина з обмеженими можливостями. Термін "дитина з обмеженими можливостями" вівся в практику українських фахівців у 1990-х роках, і він був запозичений з міжнародного досвіду. У сфері освіти цей термін характеризує частину студентів, які, через фізичні, психічні або розумові вади, не можуть успішно оволодіти стандартною шкільною програмою і, відповідно, потребують спеціально розроблених стандартів, методик і освітнього матеріалу. В українській педагогічній науці існує безліч інших термінів, які описують студентів із забороненими у розвитку, таких як "діти з порушеннями розвитку," "діти з вадами у розвитку," "педагогічно запущені діти," і т. д.

Справді, в правовій сфері використовуються різні терміни для опису студентів і осіб з особливими освітніми потребами або з обмеженими можливостями. До таких термінів можуть відноситися "діти з відхиленнями у розвитку," "діти, які мають вади у психічному та (або) фізичному розвитку,"

"діти з обмеженими можливостями здоров'я," і "особи з обмеженими можливостями." Використання правильних термінів в законодавстві та інших правових документах допомагає уточнити та захищати права цих осіб, а також визначати їхні потреби у сфері освіти та інших сферах.

Дуже правильно ви підкреслили спільні риси для всіх понять, які характеризують студентів та осіб з особливими освітніми потребами або обмеженими можливостями. Ці спільні риси включають:

Фізичні, психічні обмеження або функціональні недоліки, які зафіксовані компетентною комісією [22].

Обмеження або недоліки, які ускладнюють виконання звичайних життєвих функцій. Тривалість цих недоліків або обмежень, що вимагає надання допомоги та створення особливих умов для їх життєдіяльності. Ці критерії допомагають визначати, які діти та особи можуть бути включені в групу осіб з особливими освітніми потребами або обмеженими можливостями та як їм можна надавати необхідну допомогу та підтримку, зокрема в сфері освіти.

Для успішного розвитку інклюзивної освіти необхідно створити модель психолого-педагогічного супроводу та розробити індивідуальні освітні маршрути для кожного учня, які би включали наступні елементи:

Виявлення індивідуальних позитивних особливостей кожного учня.

Зафіксування навичок та здібностей, які вони набули протягом певного періоду навчання.

Визначення зони найближчого розвитку для кожного учня, де враховуються можливості для подальшого розвитку.

Розробка індивідуальних освітніх маршрутів, які враховують особливості та потреби кожного учня.

Надання необхідної підтримки та допомоги фахівцями, у тому числі педагогами та психологами, на кожному етапі навчання.

Регулярна оцінка та коригування індивідуальних освітніх маршрутів на основі досягнень та прогресу кожного учня.

Головне завдання цієї моделі – створити умови для максимально ефективного розвитку кожного учня, враховуючи його унікальні потреби та можливості.

Правильно проведена диференціальна психодіагностика є важливою умовою для успішної інтеграції. Для цього потрібна кваліфікована діагностична служба, яка виконує такі завдання:

Поставлення діагнозу для кожної дитини на основі об'єктивних даних та спеціалізованих методів.

Надання висновку для навчального закладу, де навчатиметься дитина, в якому містяться рекомендації щодо індивідуального плану навчання.

Розробка індивідуальних програм та планів навчання, які враховують особливості та потреби кожної дитини. Забезпечення педагогів та навчальних закладів необхідною інформацією та методичною підтримкою для реалізації індивідуальних планів.

Ця діагностична служба повинна сприяти зміцненню інклюзивного середовища та забезпечувати якість навчання для студентів з різними потребами.

Питання методологічної неузгодженості діагностичних досліджень та співпраці між фахівцями різного профілю є серйозною трудностю в інклюзивній освіті. Для покращення цієї ситуації можна розглянути наступні заходи:

Інтер дисциплінарна комунікація: Фахівці різних профілів (педагоги, психологи, медичні працівники і т. д.) повинні активно співпрацювати та обмінюватися інформацією. Організація регулярних нарад і зустрічей може сприяти вирішенню методологічних розбіжностей.

Оперативність діагностики: Діагностичні дослідження повинні бути проведені оперативно, і результати мають бути доступні для всіх фахівців, які працюють з дитиною. Це може полегшити розуміння дитини та розробку індивідуальних планів навчання.

Залучення батьків: Батьки грають важливу роль у розвитку інклюзивної освіти. Співпраця з батьками, їхні знання та досвід можуть сприяти вирішенню проблеми методологічної неузгодженості.

Підвищення кваліфікації фахівців: Забезпечення фахівців інструкціями та підготовкою для роботи з інклюзивними групами може сприяти кращій роботі команди та однаковому розумінню методології інклюзивної освіти.

Дослідження та розвиток методик: Інклюзивна освіта вимагає нових методик діагностики та навчання. Наукові дослідження та розробка нових методик можуть полегшити індивідуальний підхід до студентів з різними потребами [11].

Спільні зусилля фахівців, батьків та студентів можуть допомогти подолати методологічні труднощі та створити сприятливе інклюзивне середовище для навчання та розвитку студентів з різними потребами.

Підхід, який орієнтує психолога на аналіз способу та зовнішніх характеристик взаємодії дитини з її оточенням, є дуже перспективним у системі супроводу при інклюзивній освіті. Це дозволяє зосередити увагу на зовнішньому середовищі, яке впливає на розвиток та навчання дитини, а також на її взаємодію з цим середовищем.

Діагностична оцінка результативності супроводу може включати такі компоненти:

1. Оцінка взаємодії: Аналіз того, як дитина взаємодіє з вчителями, однолітками, підтримуючим персоналом та іншими членами освітнього середовища. Це допомагає визначити, наскільки дитина відчуває підтримку та включеність у навчальному процесі.

2. Оцінка функціональної адаптації: Визначення того, наскільки дитина може успішно функціонувати в інклюзивному класі та виконувати навчальні завдання.

3. Моніторинг навчального прогресу: Спостереження за досягненнями дитини в навчанні та розвитку її навчальних компетенцій.

4. Оцінка розвитку соціальних навичок: Вивчення того, наскільки дитина володіє навичками спілкування, співпраці та взаємодії з однолітками.

5. Аналіз ефективності індивідуальних планів навчання: Перевірка того, наскільки добре індивідуальні навчальні плани враховують потреби та можливості дитини.

6. Оцінка задоволеності дитини навчанням: Вивчення того, як дитина відчуває навчання та своєю задоволеність участю в інклюзивному середовищі.

Зрозуміло, що психологічна, педагогічна, інформаційна та методична підтримка дитини грає важливу роль у її успішній інтеграції. Також важливо, щоб супровід був індивідуалізованим та враховував потреби конкретної дитини.

Результативність інклюзивної освіти може бути оцінена не тільки на рівні досягнень дитини, але і на рівні створення відкритого та толерантного навчального середовища, де кожна дитина відчуває себе важливою та включеною. Таким чином, психологічний та педагогічний супровід є необхідною складовою інклюзивної освіти для досягнення її основного принципу – включення всіх студентів, незалежно від їхніх особливостей, в однакові умови навчання та соціалізації [23].

Дошкільний вік студентів – це час, коли формуються основні цінності, переконання і ставлення до навколишнього світу. Тому інклюзивна освіта в дошкільних закладах може відігравати важливу роль у створенні толерантного та відкритого суспільства, де діти виростають з розумінням та прийняттям різних форм розвитку та різних особливостей своїх однолітків.

Таким чином, інклюзивна освіта в дошкільному віці допомагає не лише дітям із особливими потребами, але і усім дітям розуміти важливість різноманітності та включення, сприяючи формуванню більш толерантного та гуманного суспільства.

Справді, підготовка оточення є критично важливим аспектом успішної інтеграції та інклюзії дитини з особливими потребами. Це охоплює не лише педагогів, але і батьків, інших студентів, а також суспільство в цілому. Для забезпечення успіху таких процесів існують різні програми та ініціативи, які орієнтовані на підготовку всіх зацікавлених сторін.

1. Навчання фахівців: Педагоги, асистенти, та інші фахівці повинні мати можливість підвищити свої навички та отримати знання, необхідні для роботи з дітьми з особливими потребами. Це може включати в себе професійні тренінги, семінари та курси.

2. Освіту батьків: Батьки студентів з особливими потребами також потребують підготовки та підтримки. Інформаційні зустрічі, консультації та групи підтримки можуть бути корисними для батьків, щоб допомогти їм зрозуміти потреби своєї дитини та вивчити ефективні методи підтримки та навчання.

3. Соціалізація однолітків: Важливо створити середовище, де інші діти без обмежень можуть вільно взаємодіяти з дітьми з особливими потребами. Школи та дошкільні заклади можуть проводити освітні заходи, які сприяють розумінню та толерантності.

4. Соціальне сприйняття: Суспільство має бути відкритим та готовим до інклюзії та інтеграції. Діалог, інформаційні кампанії та приклади успішних інклюзивних практик можуть сприяти позитивному ставленню до студентів з особливими потребами. Ці елементи разом сприяють створенню середовища, де діти з особливими потребами мають можливість отримувати якісну освіту та брати участь у житті спільноти, сприяючи їхньому розвитку та самостійності.

Так, вчителі, які працюють в класах інклюзивного навчання, зіткнуться з унікальними викликами та ситуаціями, і психологи можуть відігравати важливу роль у підтримці та підготовці цих педагогів. Ось деякі способи, якими психологи можуть бути корисні:

1. Підтримка вчителів: Психологи можуть надавати психологічну підтримку вчителям, які відчувають стрес чи тривожність через роботу з учнями з особливими потребами. Вони допомагають вчителям розуміти потреби студентів та розвивати підходи, які підходять кожному окремому учневі.

2. Планування уроків і ресурсів: Психологи можуть сприяти в плануванні уроків та ресурсів, щоб вчителям було легше відповідати на потреби різних

студентів у класі. Вони можуть допомагати розробляти індивідуальні плани для учнів і рекомендації з їхньої підтримки.

3. Навчання вчителів: Психологи можуть проводити тренінги та семінари для вчителів, де вони навчатимуться методам роботи з учнями з різними потребами. Це може включати в себе засоби залучення учнів, методи розвитку навичок саморегуляції та інші педагогічні підходи.

4. Залучення до роботи з батьками: Психологи можуть бути посередниками між вчителями та батьками учнів, сприяючи спільному розумінню потреб студентів та плануванню підтримки як вдома, так і в школі.

Психологи грають важливу роль у підтримці інклюзивного навчання, допомагаючи створити середовище, де всі діти мають можливість отримати якісну освіту та розвиватися відповідно до своїх потреб і здібностей [29].

Саме батьки студентів із особливими потребами наголошують на їх включенні до звичайного дитячого оточення. Основна причина полягає в тому, що в існуючій системі спеціальної освіти, яка має десятилітнім досвідом та ретельно вивіреними методиками для навчання студентів із розвитковими особливостями, діти відокремлені від загального суспільства і мають обмежений соціальний контакт. Розуміння полягає в тому, що діти із особливими потребами набагато краще адаптуються до життя в загальноосвітніх школах, ніж в спеціалізованих установах. Особливо помітна різниця в отриманні соціального досвіду. У здорових студентів також покращуються навчальні можливості та розвиваються такі важливі якості, як толерантність, активність і самостійність.

Практикуючі педагоги потребують додаткової спеціальної підготовки для ефективного навчання учнів з особливими освітніми потребами. Це обумовлено тим, що існують прогалини як у якості підготовки самих фахівців (часто пов'язані з недостатнім розумінням специфічного розвитку студентів на фізичному і психологічному рівнях), так і неготовність самих навчальних закладів приймати таких учнів. Принцип інклюзивної освіти ставить перед фахівцями особливі вимоги, і вони повинні мати як базову спеціальну освіту, так і спеціальний компонент професійної підготовки [30].

Під базовим компонентом ми розуміємо професійну педагогічну підготовку, яка включає в себе предметні, психолого-педагогічні та методичні знання, вміння і навички, які стосуються загальної професійної освіти вчителя. Під спеціальним компонентом розуміють такі психолого-педагогічні знання і навички, які специфічні для роботи з учнями з особливими освітніми потребами.

Під спеціальним компонентом розуміють такі психолого-педагогічні знання і навички, які специфічні для роботи з учнями з особливими освітніми потребами. Це включає в себе такі аспекти:

Знання про види і характер особливих потреб учнів та їх можливі варіанти. Вчителі повинні розуміти, які особливі потреби можуть виникнути у студентів і які стратегії підтримки можуть бути застосовані для їх успішного навчання.

Навички роботи з індивідуальними навчальними планами. Вчителі мають бути здатні розробляти та впроваджувати індивідуальні навчальні плани для учнів з особливими потребами. Здатність до адаптації навчального матеріалу і методів навчання до потреб конкретних учнів.

Вміння ефективно співпрацювати з батьками та іншими фахівцями (психологами, логопедами, реабілітологами) для надання комплексної підтримки учням [48].

Розуміння правового та етичного аспекту роботи з учнями з особливими потребами, включаючи дотримання їх прав та запобігання дискримінації.

Здатність до позитивного ставлення та створення сприятливого середовища для всіх учнів, включаючи розуміння і підтримку різних форм інклюзивної освіти. Ці спеціальні знання і навички допомагають вчителям успішно працювати з учнями з різними потребами та забезпечувати їхнє якісне навчання та розвиток в інклюзивному середовищі.

Це питання стосується основного підходу до інклюзивної освіти. Існують два основних підходи:

Модель адаптації учнів: У цій моделі система освіти залишається незмінною, і учні повинні пристосовуватися до існуючих норм, правил і режиму

навчального процесу. Це означає, що діти з особливими потребами повинні вписатися в існуючу систему.

Модель індивідуалізації та адаптації: У цьому підході система освіти розглядається як гнучка та адаптивна, і вона повинна враховувати різноманіття учнів. Ця модель передбачає, що навчання і підтримка повинні бути спеціально адаптовані до потреб і можливостей кожного учня.

Виходячи з цих підходів, деякі системи освіти вибирають комбінований підхід, де деякі елементи є загальними для всіх учнів, а інші адаптовані до конкретних потреб окремих учнів. Важливою є тенденція до переходу від першого підходу до другого, оскільки він більше враховує різноманіття і потреби учнів та ставить за основу ідею, що система освіти має відповідати на очікування і потреби студентів і молоді. Суть інклюзивної освіти полягає в тому, щоб кожна дитина мала можливість отримати якісну освіту, незалежно від її особливостей та потреб.

Ми відзначили різницю між звичайною освітою, спеціальною освітою, інтегрованою освітою та інклюзивною освітою.

Звичайна освіта: Зазвичай призначена для "звичайних" студентів, тобто студентів без важких особливостей у розвитку. У цій системі навчання відбувається в звичайних школах і класах, вчителі використовують загальні методики та підходи.

Спеціальна освіта: Передбачає навчання студентів з серйозними особливостями у спеціалізованих установах з допомогою спеціалізованих педагогів та програм.

Інтегрована освіта: Це комбінований підхід, де діти з особливостями у розвитку навчаються разом зі звичайними дітьми, але можуть отримувати додаткову підтримку, реабілітацію та адаптацію.

Інклюзивна освіта: Це найбільш широкий та гнучкий підхід, який призначений для того, щоб кожна дитина мала можливість отримати якісну освіту в звичайній школі, незалежно від її особливостей і потреб. Система освіти підлаштовується під дитину, а не навпаки.

Інклюзивна освіта базується на принципах рівності, гідності та права на освіту для всіх студентів, незалежно від їхньої фізичної, психологічної або інтелектуальної спроможності [17].

Система інклюзивної освіти насправді охоплює широкий спектр освітніх закладів, включаючи навчальні заклади середньої, професійної та вищої освіти. Головною метою інклюзивної освіти є створення середовища, де навчання та професійна підготовка доступні та придатні для всіх, включаючи людей з різними обмеженими можливостями.

Ця система прагне забезпечити рівні можливості для навчання, розвитку та реалізації потенціалу всіх людей, незалежно від їхніх фізичних, психологічних або інтелектуальних особливостей. Вона розробляє підходи, методики та середовища, які дозволяють кожному учневі та студентові відчувати себе важливим членом освітньої спільноти та брати участь у навчальному процесі на рівних з іншими.

Інклюзивне навчання вимагає комплексного підходу, який включає як технічне оснащення освітніх установ, так і розробку спеціальних навчальних курсів для педагогів та інших учнів. Ось деякі ключові елементи інклюзивного навчання:

Технічне оснащення: Це включає в себе створення безбар'єрних умов для доступу студентів з обмеженими можливостями до навчальних приміщень, а також забезпечення необхідного обладнання, такого як різноманітні допоміжні технології, адаптовані матеріали і спеціальні пристрої для комунікації.

Підготовка педагогів: Педагоги повинні отримувати спеціальну підготовку, яка дозволить їм краще розуміти потреби та характеристики студентів з різними обмеженими можливостями. Ця підготовка охоплює методики навчання, психологічну підтримку та взаємодію з дітьми, які потребують особливої уваги.

Спеціальні навчальні курси: Розробка спеціальних навчальних курсів для студентів з обмеженими можливостями є важливою частиною інклюзивного

навчання. Ці курси повинні бути адаптовані до конкретних потреб та можливостей студентів і сприяти їхньому розвитку.

Програми адаптації: Для полегшення адаптації студентів з обмеженими можливостями в загальноосвітньому закладі можуть бути розроблені спеціальні програми, які допомагають їм відчувати себе комфортно в новому середовищі та взаємодіяти з однолітками та педагогами.

Інклюзивне навчання передбачає створення дійсно інклюзивного середовища, де всі учні мають можливість розвивати свій потенціал та досягати успіху, незалежно від їхніх особливостей.

Інклюзивна освіта покликана включити всіх студентів, незалежно від їхніх особливостей, в однакове освітнє та суспільне середовище. Ось деякі важливі аспекти інклюзивної освіти, які підкреслені в вашому тексті:

Включеність всіх студентів: Інклюзивна освіта ставить за мету включити всіх студентів у навчання, надаючи їм можливість розвиватися і навчатися разом з однолітками. Вона покликана забезпечити всебічну підтримку для всіх студентів, включаючи тих, які можуть потребувати додаткової допомоги.

Забезпечення підтримки: Інклюзивні заклади надають підтримку всім дітям, щоб допомогти їм досягнути успіху в навчанні та відчувати себе в безпеці і цінними членами навчального колективу [19].

Спрямованість на освітні досягнення: Інклюзивна освіта орієнтована на досягнення всіх учнів і визнає, що успіх може мати різне значення для кожного учня. Вона ставить завдання забезпечити кожному дитині можливість досягнути свого потенціалу.

Повніше суспільне життя: Інклюзивна освіта допомагає дітям взаємодіяти в суспільстві, розвивати навички співпраці та підтримувати один одного. Вона сприяє створенню більш відкритого і толерантного суспільства.

Загалом, інклюзивна освіта прагне створити дійсно рівні умови для всіх студентів у навчанні і суспільному житті, сприяючи їхньому гармонійному розвитку та інтеграції в суспільство.

1.3 Виховання толерантного ставлення до студентів з особливими освітніми потребами у майбутніх соціальних працівників

Професія соціального працівника є точним і відображає основні аспекти цієї професії. Соціальний працівник – це фахівець, який працює з різними категоріями людей, особливо з тими, які зазнають складнощів у своєму житті або знаходяться в вразливому стані. Вони можуть працювати в різних сферах, включаючи соціальний захист, освіту, медицину, дитячий захист та багато інших.

Основні завдання соціального працівника включають: Підтримку та допомогу людям у вирішенні їхніх соціальних проблем, таких як бездомність, зловживання наркотиками, сімейні конфлікти тощо. Сприяння розвитку позитивних соціальних відносин шляхом консультування, підтримки та навчання особистих навичок. Мобілізація потенціалу клієнтів, щоб допомогти їм самостійно подолати труднощі та досягти своїх цілей. Захист прав та інтересів своїх клієнтів, особливо якщо вони є вразливими членами суспільства. Сприяння створенню умов для того, щоб кожна людина мала можливість вести насичене та задовільне життя.

Соціальні працівники важливі для підтримки і поліпшення якісного життя людей та для вирішення різноманітних проблем, пов'язаних з соціальними відносинами. їхня робота є важливою для створення справедливого і солідарного суспільства [30].

У сучасних умовах, соціальний працівник повинен володіти комплексом особистісних якостей, які гарантують ефективне виконання актуальних професійних завдань. Однією з таких ключових якостей є толерантне ставлення до інших людей. Засвоївши цю якість, майбутній соціальний працівник може визначити оптимальну стратегію соціально адекватної профілактичної діяльності, що дозволить уникнути конфліктних ситуацій між різними категоріями клієнтів. Під "толерантністю" маємо на увазі одну з норм поведінки людини, яка отримує все більше визнання в сучасному світі. Це поняття викликає

певний інтерес щодо визначення його сутності і розробки ефективних методів виховання толерантних особистостей.

«Професійно важливі якості» – це ті особисті характеристики, які грають ключову роль у досягненні успішних результатів у сфері профілактичної діяльності. Сучасному соціальному працівникові необхідно володіти комплексом особистісних якостей, які сприяють ефективному виконанню актуальних професійних завдань. Однією з таких фундаментальних якостей є толерантне ставлення до інших людей. Коли ця якість присутня, майбутній соціальний працівник може розробити оптимальну стратегію соціально адекватної профілактичної поведінки, що сприяє уникненню конфліктів між різними групами клієнтів. Під «толерантністю» розуміється одна з норм поведінки людини, яка набуває все більшого визнання у сучасному світі. Це поняття викликає інтерес до визначення його сутності та розробки ефективних методів виховання толерантних особистостей.

У сучасному освітньому контексті, вимоги до вищої школи визначають необхідність забезпечення перспективної підготовки майбутніх професіоналів освітньої сфери, зокрема у галузі соціальної роботи. Важливо, щоб ці фахівці поєднували в собі високий рівень професійних знань і навичок, науковий підхід до роботи, а також розвинуті особистісні якості.

Соціальна робота включає в себе складні ситуації та протиріччя, які потребують вирішення у ході професійної діяльності. Це створює необхідність у наявності у фахівця соціальної сфери таких якостей, як доброзичливість, справедливість, інтерес до потреб клієнтів, комунікабельність, здатність відчувати і розуміти інших, емпатія, принциповість, толерантність і багато інших. Ці якості допомагають соціальним працівникам ефективно впливати на життя своїх клієнтів і досягати позитивних результатів у роботі з ними.

Декларація принципів толерантності наголошує на необхідності встановлення толерантного ставлення один до одного, солідарності, діалогу та взаєморозуміння як норми поведінки та дій для всіх людей, незалежно від їхньої соціальної приналежності, політичних переконань, громадських об'єднань чи

рухів. Ця Декларація визнає толерантність як не лише важливий принцип, але й необхідну передумову для соціального та економічного розвитку всього людства [9].

Отже, вона закликає всіх громадян і організації приймати і втілювати ці цінні принципи в щоденному житті, сприяючи спільному зростанню та процвітанню людства як цілісної спільноти.

Толерантність є ключовою умовою для успішної превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників, особливо в умовах нових та нестандартних викликів. Розглядаючи цю якість майбутніх соціальних працівників, можна виділити два її аспекти:

Зовнішня толерантність (до інших): Цей аспект включає в себе прийняття і розуміння різних точок зору, враховуючи, що інші люди можуть мати свої погляди і думки. Це передбачає здатність розглядати факти та явища під різними кутами зору і враховувати різні фактори.

Внутрішня толерантність (до невизначеності): Цей аспект передбачає здатність приймати рішення та розмірковувати над проблемами, навіть якщо не всі факти відомі і наслідки не повністю передбачені. Це означає, що соціальні працівники повинні бути готові вирішувати завдання в умовах невизначеності та змін.

Аналізуючи сутність толерантності, І. Гріншпун виділяє п'ять параметрів, які розкривають її характеристики:

Об'єктність толерантності: це відображає різницю у ставленні до різних об'єктів і впливів різного типу.

Діапазон толерантності: це кількість припустимих впливів, які індивід може терпіти [46].

Фокус толерантності: це стилістична близькість до одного з двох вищезазначених полюсів або можливий баланс між ними.

Стійкість толерантності: ця характеристика вказує на тривалість толерантності в часі.

Динамічність толерантності: це змінюваність діапазону толерантності та параметри цієї мінливості з плином часу.

Ці параметри допомагають краще розуміти і вимірювати толерантність як важливий аспект особистості та професійного підготовки майбутніх соціальних працівників.

Толерантність до студентів з особливими потребами важлива, оскільки вони потребують особливої уваги та підтримки. Основні принципи толерантного ставлення до цих студентів включають:

Розуміння та прийняття: Толерантність передбачає розуміння, що діти з особливими потребами можуть мати унікальні вимоги та обмеження через свої фізичні, розумові, чи емоційні особливості. Важливо приймати їх такими, які вони є, без стигми або дискримінації.

Доступність: Важливо забезпечувати доступність фізичних та інфраструктурних ресурсів для студентів з особливими потребами. Це може включати в себе адаптовані уроки, іграшки та середовище, яке підтримує їхній розвиток.

Інклюзивна освіта: Толерантність в освіті означає створення інклюзивних навчальних середовищ, де всі діти, незалежно від їхньої фізичної чи розумової інвалідності, мають можливість навчатися разом та розвиватися.

Підтримка та сприяння: Толерантність також передбачає надання дітям з особливими потребами необхідної підтримки та допомоги для їхнього розвитку та самореалізації.

Повага до індивідуальності: Толерантність означає врахування унікальності та індивідуальних потреб кожної дитини з особливими потребами.

Забезпечення толерантного ставлення до студентів з особливими потребами допомагає їм зростати та розвиватися у відповідності до свого потенціалу і відчувати себе прийнятими та важливими членами суспільства.

Продовжуючи розгляд толерантності до студентів з особливими потребами, важливо звернути увагу на декілька ключових аспектів:

Індивідуальний підхід: Толерантність передбачає створення індивідуальних підходів до кожної дитини з особливими потребами. Це включає в себе розробку індивідуальних навчальних планів та стратегій підтримки для кожної дитини [70].

Залучення батьків та опікунів: Толерантність також передбачає залучення батьків та опікунів студентів з особливими потребами до процесу прийняття рішень та розвитку програм. Їхні знання та досвід можуть бути цінними для вдосконалення підходів до допомоги.

Освіта та підвищення свідомості: Важливо проводити освіту та підвищувати свідомість громадськості про потреби та права студентів з особливими потребами. Це сприяє покращенню загальної атмосфери толерантності в суспільстві.

Співпраця та комунікація: Толерантність до студентів з особливими потребами передбачає співпрацю між різними професіоналами, учителями, терапевтами та іншими спеціалістами, щоб забезпечити комплексну підтримку та розвиток студентів.

Позитивне середовище: Важливо створювати позитивне та дружлюбне середовище для студентів з особливими потребами, де вони відчують себе прийнятими та дозволяють розкрити свій потенціал.

Забезпечення толерантного ставлення до студентів з особливими потребами вимагає спільних зусиль батьків, педагогів, спеціалістів та суспільства загалом. Це допомагає створити справедливе та інклюзивне суспільство, де кожна дитина має можливість розвиватися та досягати свого потенціалу.

Толерантність грає ключову роль в роботі з неформальними молодіжними об'єднаннями, оскільки вони часто включають в себе різноманітні індивіди, які мають власні унікальні цінності, переконання та культурні особливості. Ось кілька причин, чому толерантність є настільки важливою у цьому контексті:

Різнманітність: Неформальні молодіжні об'єднання зазвичай об'єднують молодь з різноманітними переконаннями, ідеями, ідентичностями та цінностями.

Толерантність допомагає створити позитивне та відкрите середовище для обміну ідеями та думками.

Збереження інклюзивності: Толерантність сприяє збереженню інклюзивності об'єднання, дозволяючи кожному учаснику відчувати себе прийнятним та важливим членом групи, незалежно від їхньої різниці.

Спільна мета: Толерантність допомагає учасникам спрямовувати свої різні переконання на досягнення спільної мети. Вона робить можливим об'єднання молоді для досягнення спільних цілей незалежно від їхньої різниці.

Діалог і розвиток: Толерантність створює підґрунтя для діалогу, взаєморозуміння та розвитку. Вона підтримує обмін ідеями та сприяє особистому зростанню кожного учасника [71].

Забезпечення толерантності в неформальних молодіжних об'єднаннях є важливим елементом підтримки різноманітності, спільної роботи та відкритого спілкування між молоддю з різних соціокультурних та ідентичних груп.

Зазначене вами поняття «толерантність» має велике значення в міжнародних відносинах та на міжнародному рівні. Ініціативи організацій, таких як ООН та ЮНЕСКО, спрямовані на поширення та зміцнення цієї концепції мають важливий вплив на світову спільноту.

Декларація принципів толерантності, як ви зазначили, наголошує важливість цієї якості як засобу досягнення миру та заміни культури конфлікту на культуру миру. Виховання толерантності є ключовим аспектом цієї ініціативи, оскільки воно допомагає формувати свідомість про загальні права та свободи людини та підтримує прагнення до захисту прав інших.

Толерантність є необхідною умовою для міжнаціонального розуміння, співпраці та миру, і її пропаганда на міжнародному рівні важлива для побудови стійкого та гармонійного світу. Виокремлення Міжнародного дня толерантності служить нагадуванням про важливість цієї цінності та заохоченням до її практичного застосування в різних аспектах суспільного життя.

Толерантність в науковому контексті визначається як ставлення, яке ґрунтується на повазі та визнанні рівності між індивідами та групами. Вона

включає в себе відмову від домінування та насильства, а також визнання багатоманітності культур, поглядів, норм поведінки та переконань.

Толерантність допомагає створити інклюзивне та гармонійне суспільство, де кожен індивід має можливість вільно виражати свої унікальні характеристики та жити в середовищі, де його різноманітність та індивідуальність поважаються та визнаються.

Ця концепція толерантності важлива не лише в науковій літературі, але і в суспільному житті загалом, де вона сприяє побудові відкритих та плідних відносин між людьми та групами, що належать до різних культур, ідентичностей та переконань.

Виховання культури відносин, побудованої на принципах толерантності, є надзвичайно важливим завданням сучасного суспільства. Ось кілька ключових принципів толерантності, які можуть бути включені до цієї культури відносин:

Повага та визнання рівності: Всі індивіди мають бути поважними та рівними у всіх аспектах життя, незалежно від їхньої раси, релігії, гендерної ідентичності, фізичних особливостей та інших характеристик.

Відмова від дискримінації: Толерантність передбачає відмову від будь-якої форми дискримінації або нерівності. Усі повинні мати рівні можливості та доступ до ресурсів та послуг [75].

Відкритість до різноманітності: Суспільство має визнавати та цінувати різноманітність культур, ідентичностей та переконань. Відкритість до різноманітності сприяє взаєморозумінню та співпраці між різними групами. Співпраця та діалог: Толерантність сприяє співпраці та взаємодії між індивідами та групами з різних культур та переконань. Діалог і співпраця допомагають вирішувати конфлікти та побудовувати мирне спільне життя.

Виховання толерантних цінностей: Освіта та виховання грають важливу роль у формуванні толерантних цінностей в суспільстві. Педагогічні заклади та сім'ї мають сприяти вихованню поважання до різноманітності та толерантності.

Відкритість до розуміння: Толерантність включає в себе відкритість до розуміння поглядів інших, навіть якщо вони відрізняються від ваших власних. Це сприяє зменшенню конфліктів та підвищенню взаєморозуміння.

Спільна відповідальність: Толерантність передбачає взаємну відповідальність за створення толерантного суспільства. Усі повинні брати участь у цьому процесі та допомагати зберегти культуру толерантності.

Толерантність до себе, включаючи почуття гідності та здатність до самопізнання, важлива для створення основи для толерантного ставлення до інших. Якщо людина розуміє і поважає себе, вона більш схильна відкрито сприймати інших.

Емпатія, довіра, увага та співчуття грають ключову роль у сприянні взаєморозумінню та толерантності. Розуміння та відчуття емоцій та переживань інших людей допомагають розкрити їхні потреби та погляди.

Виховання толерантності та розуміння «інакшості» є важливим завданням для освіти та суспільства загалом, оскільки воно сприяє побудові відкритого та інклюзивного суспільства, де різні групи можуть існувати разом у гармонії та взаєморозумінні.

Толерантне ставлення соціального працівника до студентів з особливими освітніми потребами передбачає ряд важливих аспектів:

Повага та рівність: Соціальний працівник повинен демонструвати повагу до кожної дитини, незалежно від її особливостей або обмежень. Дитина з особливими потребами повинна відчувати, що її гідність поважається і її права рівні правам інших студентів.

Емпатія та розуміння: Соціальний працівник має бути емпатичним та здатним розуміти унікальні потреби та досвід кожної дитини з особливими освітніми потребами. Це передбачає зусилля в зрозумінні їхніх емоцій, труднощів та досягнень.

Індивідуальний підхід: Толерантний соціальний працівник розуміє, що кожна дитина унікальна. Він розвиває індивідуальні плани та стратегії, що

враховують потреби та можливості кожної дитини з особливими освітніми потребами.

Забезпечення доступності: Соціальний працівник працює на те, щоб дитина мала доступ до необхідних ресурсів, послуг та можливостей для максимального розвитку свого потенціалу.

Підтримка та сприяння самодостатності: Важливо стимулювати дитину до самодостатності та навчати її навичкам, які допоможуть їй у повсякденному житті.

Співпраця з батьками та іншими фахівцями: Соціальний працівник співпрацює з батьками та іншими фахівцями, щоб забезпечити найкращі умови для розвитку дитини з особливими потребами.

Посильна допомога та підтримка: Дитині завжди має бути надана підтримка та допомога у вирішенні її поточних проблем і труднощів.

Адаптація до змін: Толерантний соціальний працівник готовий адаптувати свою роботу до змін в потребах та можливостях дитини.

Такий підхід до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами сприяє їхньому інклюзивному розвитку та забезпечує їхню повноцінність у суспільстві.

Сприяння соціальній адаптації: Соціальний працівник допомагає дітям з особливими освітніми потребами в адаптації до соціальних вимог та взаємодії з іншими дітьми та дорослими. Це може включати підтримку у взаємодії зі шкільними товаришами та вирішенні конфліктів.

Залучення до прийняття рішень: Дитина з особливими освітніми потребами повинна брати участь у прийнятті рішень, що стосуються її життя та освіти. Соціальний працівник сприяє розвитку навичок самостійного прийняття рішень та активної участі. Сприяння розумінню та прийняттю різниці: Соціальний працівник допомагає дитині розуміти та приймати свою «інакшість» та розрізнявати її як унікальність, а не обмеження.

Психологічна підтримка: Соціальний працівник може надавати психологічну підтримку як дітям з особливими потребами, так і їхнім батькам, що допомагає впоратися з стресом та емоційними труднощами.

Сприяння доступності оточення: Соціальний працівник працює на те, щоб навколишнє середовище було доступним для студентів з особливими потребами, включаючи фізичну доступність та доступ до інформації [6].

Співпраця з іншими фахівцями та організаціями: Соціальний працівник співпрацює з іншими спеціалістами, такими як психологи, лікарі, вчителі, для забезпечення комплексної підтримки студентів з особливими освітніми потребами.

Адвокація та захист прав: Соціальний працівник може виступати як адвокат та захисник прав студентів з особливими потребами, допомагаючи їм отримати доступ до необхідних послуг та ресурсів та захищаючи їхні права.

Такий підхід сприяє інклюзивному суспільству, де діти з особливими освітніми потребами можуть розвиватися та існувати на рівних з іншими дітьми, оточені повагою, підтримкою та можливістю досягнення свого потенціалу.

Розвиток індивідуальних навичок і талантів: Толерантний соціальний працівник допомагає дитині з особливими освітніми потребами розвивати її індивідуальні навички та таланти, допомагаючи знайти області, в яких вона відчуває себе сильною та здатною до досягнень.

Створення безпечного середовища: Соціальний працівник має дбати про створення безпечного та підтримуючого середовища для студентів з особливими освітніми потребами. Це включає в себе захист від будь-якої форми насильства, дискримінації та знущання.

Робота з оточенням і спільнотою: Соціальний працівник сприяє розвитку толерантності та розумінню дитини з особливими потребами в її оточенні і спільноті. Він може навчати батьків, учителів та інших студентів, як краще розуміти та підтримувати цих студентів.

Залучення до соціальної взаємодії: Толерантний соціальний працівник допомагає дитині з особливими освітніми потребами розвивати навички

соціальної взаємодії та спілкування, щоб вона могла брати участь у житті спільноти та бути частиною неї.

Сприяння самореалізації та самоповаги: Соціальний працівник допомагає дитині з особливими освітніми потребами розвивати віру в себе та власну спроможність досягнення успіху. Це сприяє її самореалізації та підвищенню самоповаги.

Толерантне ставлення соціального працівника до студентів з особливими освітніми потребами сприяє їхньому повноцінному розвитку та інтеграції у суспільство, де кожна дитина має можливість розкрити свій потенціал та бути прийнятою з повагою та толерантністю.

Сприяння спільній навчальній діяльності: Соціальний працівник сприяє інклюзивному навчанню, в якому діти з особливими освітніми потребами навчаються разом з іншими дітьми. Він сприяє створенню умов, в яких всі діти можуть навчатися разом та взаємодіяти [20].

Впровадження адаптивних технологій: Соціальний працівник може працювати над забезпеченням доступу до адаптивних технологій для студентів з особливими освітніми потребами, що допомагає їм в навчанні та комунікації.

Робота зі стресом та тривогою: Соціальний працівник допомагає дітям з особливими освітніми потребами розуміти та подолати стрес та тривогу, які можуть виникати внаслідок їхньої інакшої та вимог суспільства.

Сприяння самостійності та саморозвитку: Соціальний працівник допомагає дітям з особливими освітніми потребами розвивати навички самостійності та саморозвитку, що є важливими для їхнього майбутнього.

Сприяння участі в культурному та соціальному житті: Соціальний працівник допомагає дітям з особливими освітніми потребами брати участь в культурних та соціальних подіях та змаганнях, що сприяє їхній інтеграції в суспільство.

Сприяння розвитку соціальних навичок: Соціальний працівник допомагає дітям з особливими освітніми потребами розвивати соціальні навички, які дозволяють їм взаємодіяти з іншими та будувати стосунки. Заохочення

досягнень і самовираження: Соціальний працівник підтримує студентів з особливими освітніми потребами в їхніх досягненнях та самовираженні, створюючи умови для реалізації їхніх талантів та інтересів.

Сприяння створенню позитивного самовизначення: Соціальний працівник сприяє створенню позитивного самовизначення та самоідентифікації у студентів з особливими освітніми потребами.

Залучення до різноманітних діяльностей та хобі: Соціальний працівник сприяє розкриттю та розвитку різних інтересів та хобі студентів з особливими потребами, створюючи можливості для їхньої участі у різноманітних діяльностях [21].

Толерантне ставлення соціального працівника до студентів з особливими освітніми потребами включає в себе широкий спектр заходів та підходів, спрямованих на забезпечення їхнього індивідуального розвитку, самореалізації та інтеграції в суспільство. Важливо пам'ятати, що кожна дитина має право на повноцінне життя та освіту, незалежно від її особливих потреб.

Заохочення до взаємодопомоги та співпраці: Соціальний працівник сприяє формуванню у студентів з особливими освітніми потребами навичок взаємодопомоги та співпраці, що розвиває їхню здатність спільно працювати з іншими.

Збереження і підтримка культурної ідентичності: Соціальний працівник допомагає зберігати та підтримувати культурну ідентичність студентів з особливими освітніми потребами, дозволяючи їм відчувати себе частиною своєї культури та спільноти.

Сприяння участі у спортивних заходах: Соціальний працівник сприяє участі студентів з особливими освітніми потребами у спортивних заходах та фізичних вправах, що сприяє зміцненню здоров'я та розвитку фізичних навичок.

Створення інклюзивних груп та колективів: Соціальний працівник сприяє створенню інклюзивних груп та колективів, де діти з особливими освітніми потребами можуть взаємодіяти та навчатися разом з іншими дітьми.

Підтримка родини: Соціальний працівник надає підтримку та консультації родині дитини з особливими освітніми потребами, допомагаючи їй розуміти та впоратися з особливими викликами та можливостями.

Робота зі школою та вчителями: Соціальний працівник співпрацює зі школою та вчителями, надаючи їм поради та підтримку в організації навчального процесу для студентів з особливими освітніми потребами.

Залучення до волонтерської діяльності: Соціальний працівник може заохочувати студентів з особливими освітніми потребами до участі в волонтерській діяльності, що сприяє їхньому внеску у суспільство та розвитку.

Толерантність і спілкування взаємопов'язані і виступають важливими чинниками у формуванні здорових міжособистісних відносин та взаєморозуміння в суспільстві. Толерантність, як важлива особистісна якість, допомагає сприяти взаєморозумінню та позитивним міжособистісним відносинам в спільноті.

Спілкування є засобом досягнення взаєморозуміння, а толерантність створює позитивне сприйняття інших людей, їхніх думок, переконань та інших особистих рис. Толерантність визначає, як ми реагуємо на різноманітність у суспільстві та як відносимося до інших, включаючи тих, хто відрізняється від нас за різними параметрами, включаючи освітні потреби.

У педагогічному контексті толерантність важлива для вчителів і учнів, особливо коли йдеться про навчання в інклюзивних середовищах. Вчителі повинні навчати учнів бути толерантними до різноманітності та розуміти, що кожен учень має свої особливості та потреби. Це сприяє створенню сприятливого навчального середовища та покращенню взаємин між учнями.

Отже, толерантність та спілкування взаємопов'язані і доповнюють одне одного у формуванні позитивних відносин та взаєморозуміння в суспільстві. Толерантність виступає основою для побудови здорових та гармонійних міжособистісних стосунків, особливо в навчальних закладах.

Толерантність дійсно виступає як важлива стійкість до конфліктів та здатність розв'язувати їх конструктивно. Вона є фундаментальною основою для

побудови гармонійних міжособистісних та міжкультурних відносин. Існує кілька способів, якими толерантність сприяє попередженню та вирішенню конфліктів:

Підтримка взаєморозуміння: Толерантність допомагає розуміти погляди та переконання інших людей, що зменшує можливість непорозумінь та конфліктів.

Здатність слухати і висловлювати свої погляди: Толерантність включає у себе здатність вислуховувати думки інших, а також виражати свої власні погляди, не призводячи до агресії або конфлікту [35].

Здатність до компромісу: Толерантність підтримує готовність до пошуку компромісу та спільних рішень, що задовольняють інтереси обох сторін.

Прийняття різноманітності: Толерантність означає прийняття та повагу до різноманітності у суспільстві, включаючи різницю в культурі, релігії, статі, ідентичності та інших аспектах.

Сприяння взаємодії: Толерантність сприяє спільній діяльності та взаємодії між людьми з різними поглядами та характерами, що може призводити до спільних досягнень та вирішення проблем.

Уникнення ескалації конфлікту: Толерантність допомагає уникати загострення конфлікту та розвитку ворожих відносин, замість цього спрямовуючи його до конструктивних шляхів вирішення.

Отже, толерантність грає важливу роль у спілкуванні та конфліктному розв'язанні, допомагаючи побудувати позитивні та сприятливі відносини між людьми та сприяючи соціальній гармонії.

Інклюзивне навчання є пріоритетним напрямком сучасної освітньої політики. Інклюзивна освіта спрямована на створення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхньої індивідуальної специфіки та особливих освітніх потреб. Основна ідея інклюзивної освіти полягає в тому, щоб кожен учень мав доступ до якісної освіти та можливість розвивати свій потенціал у максимально інклюзивному навчальному середовищі [33].

Це означає, що учні з різними освітніми потребами, включаючи студентів з особливими освітніми потребами, мають право навчатися разом зі своїми

однолітками без обмежень та стигматизації. Інклюзивна освіта покликана забезпечити всебічний розвиток усіх студентів та молоді, незалежно від їхніх індивідуальних особливостей.

Цей підхід сприяє створенню більш різноманітних та гармонійних навчальних середовищ, де кожен учень може вчитися, розвиватися та соціалізуватися. Він віддзеркалює принципи толерантності, рівності та поваги до інших, які є основними в сучасному суспільстві. Діти з особливими освітніми потребами можуть потребувати індивідуальних підходів до навчання та комунікації. Це може включати в себе спеціальні методики, педагогічну підтримку та інші ресурси для забезпечення їхнього навчання та розвитку. Деякі діти з особливими потребами можуть потребувати спеціальних пристроїв або адаптацій, які допомагають їм здійснювати певні дії або функції, такі як рух, комунікація, слух і т. д. Ці пристосування можуть включати в себе інвалідні візки, слухові апарати, допоміжні пристрої для читання та письма тощо.

Соціальна незахищеність: Діти з особливими освітніми потребами також можуть стикатися із соціальною незахищеністю та дискримінацією. Суспільство повинно створювати умови для їхньої повноцінної участі в житті та надавати підтримку для їхнього соціального інтегрування.

Забезпечення дітям і особам із особливими освітніми потребами доступу до освіти, медичної допомоги та соціальної підтримки є важливою складовою інклюзивного суспільства і розвитку толерантного ставлення до різних індивідів у суспільстві [23].

Інклюзивне навчання студентів передбачає створення навчального середовища, яке б враховувало потреби та можливості кожної дитини, незалежно від особливостей її психофізичного розвитку. Основні принципи інклюзивного навчання включають:

Рівність можливостей: Всі діти мають право на якісну освіту та повинні мати рівний доступ до навчання.

Індивідуалізація: Навчальний процес повинен бути адаптованим до індивідуальних потреб і здібностей кожної дитини. Це передбачає гнучкий підхід до навчання та можливість використання різних методик та ресурсів.

Соціальна інтеграція: Інклюзивна освіта сприяє соціальній інтеграції студентів з різними особливостями. Вони навчаються разом із своїми однолітками, що сприяє розвитку толерантного ставлення та взаєморозуміння. Підтримка та спеціалізована допомога: Діти з особливими потребами можуть потребувати додаткової підтримки та спеціалізованої допомоги. Інклюзивна освіта передбачає надання цієї допомоги відповідно до їхніх потреб.

Інклюзивне навчання сприяє створенню різноманітного та прийняттого для всіх студентів навчального середовища, де кожна дитина має можливість розвивати свій потенціал і брати участь у житті суспільства.

Інклюзивна освіта передбачає включення учнів із особливостями розвитку до звичайних класів загальноосвітньої школи. Вчителі інклюзивних класів, або інші спеціалісти, які мають відповідну кваліфікацію, забезпечують підтримку тим учням, які цього потребують. Основні принципи інклюзивної освіти включають: Включення всіх учнів: Учні із особливостями розвитку включаються до загальної навчально-виховної діяльності школи разом із іншими дітьми. Індивідуалізація навчання: Навчання повинно бути адаптованим до індивідуальних потреб та можливостей кожного учня. Особистісно орієнтований підхід: Організація навчальної діяльності враховує особистісні потреби і можливості кожного учня. Підтримка і допомога: Учні із особливостями розвитку отримують підтримку та допомогу від вчителів та спеціалістів. Інклюзивна освіта сприяє створенню сприятливого навчального середовища, де кожна дитина має можливість навчатися, розвивати свій потенціал та взаємодіяти зі своїми однолітками [54].

Створення психологічного комфорту для студентів і підлітків із особливими потребами є не менш важливим. Інклюзивна освіта вимагає:

Підтримки та навчання вчителів: Вчителі повинні отримувати навчання та підтримку, яка допоможе їм адаптувати навчання до різних потреб учнів та

ефективно взаємодіяти з дітьми з особливими потребами. Фізична адаптація шкільного середовища: Школи повинні бути фізично доступними для учнів із різними видами обмежень і потреб. Інклюзивні навчальні матеріали та методи: Розробка та використання навчальних матеріалів та методів, які враховують різні стилі навчання та рівні здібностей учнів. Психологічна підтримка: Проведення психологічної роботи для забезпечення психологічного комфорту учнів та розвитку їх позитивного самовизначення. Індивідуалізація навчання: Розробка індивідуальних навчальних планів та стратегій для кожного учня із специфічними потребами. Спільнота та підтримка родин: Залучення батьків, опікунів та інших членів спільноти до навчального процесу та підтримки студентів.

Інклюзивна освіта допомагає дітям і підліткам із особливими потребами розвивати свій потенціал та інтегруватися в суспільство.

РОЗДІЛ 2. ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ РЕАЛІЗАЦІЇ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ В УСТАНОВАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

2.1 Тьюторський супровід студентів з особливими освітніми потребами в установах вищої освіти

Одним з основних пріоритетів у сфері освіти в Україні є впровадження програми, яка забезпечує права людей з обмеженими можливостями на отримання освіти відповідно до їх потреб, фізичних та психічних здібностей, з метою їх активної інтеграції у суспільство та соціальної адаптації. Інтеграція таких осіб до освітніх закладів України представляє собою глобальний процес, який базується на готовності держави та суспільства переоцінити ставлення до них, щоб гарантувати їхні декларовані права та свободи. У цьому контексті інклюзивна освіта виступає як ключовий механізм, який забезпечує рівний доступ до освіти, враховуючи індивідуальні потреби. Це також підкреслює важливість тьюторства, оскільки тьюторські методи спрямовані на задоволення освітніх потреб кожної окремої особистості.

Для досягнення цих цілей, необхідно вдосконалити систему освіти та впровадити інклюзивні підходи у навчальні процеси. Інклюзивна освіта передбачає створення сприятливих умов для навчання і розвитку кожного учня, незалежно від їхньої фізичної або психічної спроможності. Тут важливо розробити і реалізувати програми підтримки та допомоги, а також забезпечити спеціалізовані ресурси та кваліфікованих вчителів, які можуть працювати з різними категоріями учнів [65].

Тьюторство в цьому контексті може бути ефективним інструментом для надання індивідуальної підтримки та допомоги учням з особливими потребами. Тьютори можуть адаптувати навчальний процес до конкретних потреб кожного учня, надавати додаткові пояснення та допомагати вирішувати труднощі, з якими вони можуть зіштовхуватися. Це сприяє більш успішній інтеграції цих

учнів у загальну освітню систему і підвищенню їхньої соціальної адаптації. Загалом, впровадження інклюзивної освіти та використання тьюторства допоможе зробити освітню систему більш справедливою та доступною для всіх громадян, незалежно від їхніх можливостей та потреб.

Поняття тьюторського супроводу тісно пов'язане з такими поняттями, як тьюторство, інклюзивна освіта, тьюторінг,

Так, поняття тьюторського супроводу дійсно тісно пов'язане з іншими поняттями, такими як тьюторство, інклюзивна освіта і тьюторінг. Ось їхні взаємозв'язки:

Тьюторство – це загальний термін, який означає надання індивідуальної підтримки та допомоги учням або студентам в їхньому навчанні та розвитку. Тьютор може бути кваліфікованим фахівцем або однолітком, який допомагає іншому учню з різними аспектами навчання.

Інклюзивна освіта включає в себе підхід, при якому всі учні, незалежно від їхнього рівня здібностей та потреб, отримують можливість отримати якісну освіту в одному і тому ж навчальному середовищі. Це означає інтеграцію учнів з різними особливими потребами в загальні класи і надання їм підтримки для досягнення навчальних цілей.

Тьюторінг – це процес надання індивідуальних уроків або консультацій з метою покращення навчальних досягнень учня або студента. Це може бути здійснене вчителем, тьютором або іншими спеціалістами, які надають додаткову підтримку в навчанні.

Тьюторський супровід – це підхід до освіти, який включає в себе надання індивідуальної підтримки та допомоги учням з особливими потребами в інклюзивному освітньому середовищі. Цей підхід враховує індивідуальні потреби та здібності кожного учня і надає їм підтримку та ресурси для досягнення навчальних цілей. Тьюторський супровід може включати в себе індивідуальні уроки, адаптацію навчальних матеріалів та інші методи підтримки.

Цитована дисертація Іващенко М. свідчить про важливість дослідження і розвитку тьюторського супроводу в освіті, особливо в контексті інклюзивної

освіти. Дослідження, спрямоване на формування готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до діяльності тьютора, має безпосереднє значення для підготовки кваліфікованих фахівців у сфері інклюзивної освіти [9].

Основні функції фахівця, який здійснює тьюторський супровід освітньої діяльності, можуть включати:

Індивідуалізація навчання: Фахівець, який надає тьюторську підтримку, повинен адаптувати навчальний процес до конкретних потреб і здібностей кожного учня, зокрема учнів з особливими потребами.

Надання додаткової підтримки: Тьютор може надавати додаткові пояснення, вправи та матеріали, які допомагають учням краще зрозуміти навчальний матеріал.

Мотивація і підтримка: Фахівець може стимулювати учнів до досягнення навчальних цілей, надихати їх та допомагати подолати труднощі.

Моніторинг і оцінка прогресу: Фахівець відстежує навчальний прогрес учнів та надає зворотний зв'язок, щоб допомогти їм поліпшити результати.

Розвиток навчальних навичок: Фахівець може навчити учнів ефективним стратегіям навчання та розвитку навчальних навичок.

Ці функції особливо важливі в контексті інклюзивної освіти, де різноманітність потреб і здібностей учнів вимагає індивідуального підходу до навчання. Розвиток та впровадження технології формування готовності студентів до цієї діяльності є важливим кроком у підготовці фахівців для інклюзивної освіти та забезпеченні ефективного тьюторського супроводу.

Продовження дослідження та розвитку тьюторського супроводу в інклюзивній освіті може сприяти подальшому покращенню навчання та соціальній адаптації учнів з особливими потребами. Ось деякі можливі напрями для подальших досліджень та розвитку:

Адаптація до дистанційного навчання: З огляду на розвиток дистанційного навчання, важливо досліджувати, як тьюторський супровід може бути здійснюваний в цьому контексті, зокрема для учнів з особливими потребами.

Розвиток інноваційних методів і технологій: Дослідження може спрямовуватися на розробку та впровадження нових методів і технологій для тьюторського супроводу, які б забезпечували більш ефективну та індивідуалізовану підтримку учням [7].

Оцінка ефективності: Важливо досліджувати ефективність тьюторського супроводу в інклюзивній освіті, щоб зрозуміти, як ця практика впливає на навчання та соціальну адаптацію учнів з особливими потребами.

Підготовка тьюторів: Розвиток програм підготовки тьюторів для роботи в інклюзивних класах із спеціалізованими знаннями та навичками є важливим елементом покращення тьюторського супроводу.

Співпраця з батьками та іншими фахівцями: Дослідження може включати аналіз співпраці тьюторів з батьками учнів та іншими фахівцями (наприклад, психологами та лікарями), яка сприяє кращій підтримці учнів.

Загальна мета таких досліджень полягає в покращенні доступності та якості освіти для всіх учнів, включаючи тих, хто має особливі потреби, і в забезпеченні їхньої успішної інтеграції в освітнє середовище та суспільство [37].

Публікація Тарадюк Д. відзначає актуальність проблеми формування професійної підготовки майбутніх вихователів до тьюторської діяльності в інклюзивному освітньому просторі. Ця проблема дійсно має велике значення, оскільки якісна підготовка вчителів та вихователів є ключовим чинником успішної інклюзивної освіти.

У публікації, ймовірно, розглядаються такі аспекти:

Актуальність інклюзивної освіти: Автор, ймовірно, аргументує важливість розвитку інклюзивної освіти, де всі учні мають право на навчання у загальних навчальних середовищах. Це створює необхідність підготовки вчителів та вихователів до роботи з різнорівневими групами учнів.

Роль тьюторської діяльності: Публікація може підкреслювати важливість тьюторського супроводу для успішної інклюзивної освіти та вказувати на роль вихователів у цьому процесі.

Формування професійної підготовки: Автор може обговорювати методи і стратегії, які допомагають формувати готовність майбутніх вихователів до тьюторської діяльності. Це може включати як теоретичну, так і практичну підготовку, а також вдосконалення міжособистісних навичок.

Практичний досвід і ефективність підготовки: Можливо, в публікації аналізується практичний досвід впровадження підготовки до тьюторської діяльності та оцінка її ефективності.

Перспективи розвитку: Автор може обговорювати майбутні напрями вдосконалення підготовки вчителів та вихователів для тьюторської діяльності в інклюзивному освітньому просторі.

Ця публікація, як і інші дослідження у сфері підготовки фахівців до роботи в інклюзивній освіті, сприяє підвищенню усвідомленості про важливість цієї проблеми та сприяє розвитку кращих практик у цій галузі [68].

Для вивчення науково-педагогічної літератури та теоретичного аналізу інформації щодо теми тьюторського супроводу студентів з особливими потребами у закладах вищої освіти, інших досліджуваних проблем і понять ви можете використовувати наступні методи:

Пошук в наукових базах даних: Використовуйте академічні пошукові системи та бази даних, такі як Google Scholar, ResearchGate, ERIC, а також університетські бібліотеки та електронні каталоги для пошуку актуальних наукових статей, книг і дисертацій, що стосуються теми.

Систематичний аналіз літератури: Створіть систему для оцінки та аналізу знайденої літератури. Визначте ключові поняття, теоретичні концепції та принципи, які пов'язані з темою дослідження.

Критичний огляд літератури: Аналізуйте різні джерела і критично оцінюйте їхній внесок у дослідження. Це включає визначення пробілів, протиріч, а також узагальнення ключових висновків і рекомендацій інших авторів.

Порівняння та зіставлення джерел: Порівнюйте різні джерела і підходи до теми, ідентифікуйте спільність та розбіжності в поглядах та результати попередніх досліджень.

Аналіз поняттєво-категоріального апарату: Детально вивчайте та аналізуйте терміни, поняття і категорії, які використовуються в літературі щодо теми дослідження. Важливо розуміти, як вони визначаються та використовуються в контексті дослідження.

Наукове обґрунтування теоретичних положень: Визначте теоретичні положення та концепції, які підтримують ваш дослідницький підхід і гіпотезу. Відзначте авторів та дослідження, які вже підтверджують або заперечують ваші теоретичні припущення.

Ці методи дозволять вам отримати глибоке розуміння теми дослідження, провести критичний аналіз інформації та розробити науково обґрунтований теоретичний фундамент для вашого дослідження та подальших дослідницьких робіт [68].

Зміни в ставленні українського суспільства до дітей і молоді з обмеженими можливостями та акцент на інклюзивній освіті відображає важливий напрямок у сучасний розвиток освіти і суспільства загалом. Ось кілька ключових аспектів, які підкреслюють важливість інклюзивної освіти: Рівні можливості та права на освіту: Забезпечення рівних можливостей для всіх учнів, незалежно від їхньої фізичної або психічної здібностей, є фундаментальним принципом. Інклюзивна освіта відповідає цьому принципу, дозволяючи всім дітям і молоді отримати якісну освіту. Соціальна інтеграція і рівень досвіду: Інклюзивна освіта сприяє соціальній інтеграції учнів з особливими потребами. Вона дозволяє їм бути частиною загального освітнього середовища та взаємодіяти зі своїми сверстниками, набуваючи багатий соціальний досвід [13].

Вплив на загальний освітній рівень: Інклюзивна освіта не обов'язково веде до зниження загального освітнього рівня інших учнів. Навпаки, вона може сприяти більш широкому розумінню та прийняттю різноманітності та сприяти розвитку педагогічних практик, які корисні для всіх учнів.

Професійна підготовка вчителів: Для успішної інклюзивної освіти важливо мати підготовлених вчителів, які розуміють потреби різних учнів і здатні

створити сприятливу навчальну атмосферу. Професійна підготовка вчителів стає важливим аспектом цього процесу.

Подальший розвиток інклюзивної освіти: Забезпечення інклюзивної освіти – це процес постійного вдосконалення та розвитку, який вимагає системних зусиль від освітніх установ, педагогів, батьків і суспільства в цілому.

Відзначивши ці аспекти, можна зрозуміти, що інклюзивна освіта є важливим і позитивним кроком у розвитку сучасної освітньої системи, спрямованим на створення більш справедливого та інклюзивного суспільства, де кожен має право на навчання та розвиток [61].

Визначення інклюзивного навчання в документах ЮНЕСКО відзначає важливі аспекти цього підходу до освіти. Ось кілька ключових пунктів, які виокремлюються в цьому визначенні:

Звернення до різноманітних потреб учнів: Інклюзивна освіта не обмежується певними категоріями учнів, вона визнає різноманітність потреб, які можуть включати фізичні, психічні, навчальні або соціальні аспекти. Інклюзія ставить завданням задовольнити ці різноманітні потреби

Участь у навчанні, культурних заходах і житті громади: Це означає, що інклюзивна освіта спрямована на включення учнів з особливими потребами в усі аспекти життя школи та громади. Вони мають мати можливість брати участь у навчанні, спортивних заходах, мистецьких проектах та інших аспектах життя школи та суспільства.

Зменшення виключення в освіті та навчальному процесі: Інклюзивна освіта спрямована на зменшення відчуженості і виключення учнів, в тому числі тих, які раніше можливо були відокремлені в спеціальних навчальних закладах. Це сприяє створенню більш справедливого та інклюзивного освітнього середовища.

Рівноправна участь в суспільному та академічному житті: Однією з ключових мет цього підходу є забезпечення рівних можливостей для всіх учнів. Це означає, що кожен учень має право на доступ до освіти та можливість реалізувати свій потенціал у суспільному та академічному житті.

Створення сприятливого освітнього середовища: Інклюзивна освіта передбачає створення навчального середовища, яке враховує потреби та здібності всіх учнів, а також можливостей для індивідуалізації навчання та підтримки.

Визначення інклюзивного навчання ЮНЕСКО відображає фундаментальні принципи і цінності, які спрямовують цей підхід. Воно закликає до створення справедливого та інклюзивного освітнього середовища, де всі учні мають можливість навчатися разом, розвивати свій потенціал і брати участь у житті суспільства. Інклюзивна освіта покликана подолати бар'єри та обмеження, забезпечуючи повну участь учнів у навчанні та громадському житті.

Ця концепція відповідає сучасним вимогам до освіти та суспільства загалом, сприяючи розвитку більш демократичного та справедливого суспільства, де кожен має можливість реалізувати свій потенціал та сприяти розвитку суспільства. Інклюзивна освіта є важливою складовою глобальних освітніх реформ, спрямованих на створення більш інклюзивного, справедливого та рівноправного світу для всіх [40].

Інклюзивна освіта в закладі вищої освіти, є важливим кроком у напрямку створення більш інклюзивного та демократичного освітнього середовища. Ось деякі ключові аспекти цього підходу:

Розвиток кожного студента: Інклюзивна освіта визнає різноманітний розвиток кожного студента та ставить завданням створення умов для їхнього успіху. Це означає індивідуальний підхід до навчання та підтримку студентів у розвитку їхнього потенціалу.

Гнучкі підходи до навчання і викладання: Інклюзивна освіта передбачає розробку гнучких навчальних програм і методів, які враховують різноманітність студентів і їхні потреби. Це може включати індивідуалізовані навчальні плани та додаткові підтримку для тих, хто її потребує.

Толерантність і відсутність дискримінації: Інклюзивна освіта базується на принципах толерантності та відсутності дискримінації. Вона створює

середовище, де всі студенти, незалежно від їхньої фізичної, психічної або соціальної ситуації, можуть вільно навчатися та взаємодіяти.

Підготовка тьюторів-педагогів: Для успішної інклюзивної освіти необхідно мати підготовлених вчителів та педагогів, які розуміють особливості роботи з різнорівневими групами студентів. Підготовка таких фахівців грає важливу роль у забезпеченні якісної інклюзивної освіти.

Технічне оснащення і доступність: Інклюзивна освіта передбачає доступність навчальних закладів та необхідного технічного обладнання для всіх студентів, включаючи тих з особливими потребами.

Інклюзивна освіта сприяє створенню більш рівного та справедливого освітнього середовища, де кожен студент має можливість розвивати свої здібності та здобувати якісну освіту. Вона також сприяє більшому розумінню та прийняттю різноманітності у суспільстві.

Тьюторська служба та тьюторський супровід грають критичну роль в інклюзивній освіті та розвитку студентів, особливо тих, які мають особливі потреби. Ось деякі ключові аспекти, які роблять їх важливими компонентами:

Тьютори працюють зі студентами індивідуально, враховуючи їхні унікальні потреби, здібності та вимоги. Вони допомагають створити персоналізовані навчальні плани та стратегії для кожного студента. Тьютори допомагають студентам адаптуватися до нового навчального середовища, особливо тим, хто має особливі потреби. Вони надають необхідну підтримку для зниження стресу та сприяння успішному включенню в академічне життя.

Тьютори відслідковують прогрес студентів, оцінюють їхні досягнення та ідентифікують можливі труднощі. Це дозволяє вчасно реагувати та коригувати навчальний процес. Тьютори сприяють розвитку соціальних навичок студентів і підтримують їх у взаємодії з однолітками та іншими членами університетської спільноти. Тьютори сприяють зменшенню бар'єрів, які можуть перешкоджати студентам з особливими потребами. Це може включати рекомендації щодо адаптації навчальних матеріалів та доступності навчальних приміщень.

Тьютори можуть надавати психологічну підтримку студентам, особливо тим, хто може стикатися зі стресом чи емоційними труднощами. Співпраця з педагогами та іншими фахівцями: Тьютори співпрацюють з викладачами та іншими спеціалістами в галузі освіти, щоб забезпечити комплексний та інтегрований підхід до навчання та розвитку студентів.

Тьюторський супровід сприяє розвитку навичок самостійності та самостійної навчальної діяльності серед студентів. Тьюторська служба допомагає студентам максимально використовувати свій потенціал та досягати найкращих результатів у навчанні. Вона є важливим інструментом для забезпечення доступної та якісної інклюзивної освіти в закладі вищої освіти.

Діяльність тьютора в закладі вищої освіти включає в себе велику кількість важливих завдань та обов'язків, спрямованих на забезпечення успіху та розвитку студентів. Ось деякі ключові аспекти ролі тьютора:

Індивідуалізація навчання: Тьютор працює з кожним студентом, щоб розробити індивідуальну освітню програму, яка враховує його потреби, цілі та можливості. Це допомагає студентам максимально використовувати свій потенціал [80].

Підтримка в самостійному навчанні: Тьютор допомагає студентам в розвитку навичок самостійної роботи, дослідницьких навичок та критичного мислення. Він надає поради щодо організації самостійного навчання та допомагає вибирати відповідні ресурси та матеріали. Робота над індивідуальними дослідницькими проектами: Тьютори можуть сприяти розвитку студентських дослідницьких проектів та надавати підтримку у їх виконанні. Це сприяє розвитку творчості та самовираження студентів. Аналіз та відстеження прогресу: Тьютор відслідковує навчальний прогрес студента та надає конструктивну зворотну зв'язок щодо його досягнень і можливостей покращення. Розвиток навичок самоорганізації: Тьютори допомагають студентам розвивати навички планування, управління часом та самоорганізації, що є важливими в навчанні та в майбутній кар'єрі. Психологічна підтримка:

Тьютори можуть надавати психологічну підтримку студентам, особливо в періоди стресу чи труднощів у навчанні.

Співпраця з іншими фахівцями: Тьютори співпрацюють з іншими фахівцями в галузі освіти, психологами, педагогами-спеціалістами та іншими, щоб забезпечити повну підтримку студентам. Розробка адаптованих навчальних матеріалів: Тьютори можуть допомагати студентам з особливими потребами у розробці адаптованих навчальних матеріалів та методів навчання.

Тьюторський супровід грає важливу роль у розвитку студентів і забезпеченні їх успішного навчання. Він сприяє індивідуальному росту, стимулює самостійність та сприяє розвитку творчих і аналітичних навичок.

Важливим, на нашу думку, є твердження Тараджук Д. про те, що «викладач, який використовує у своїй педагогічній діяльності тьюторські технології, повинен розробити ще й спеціальне ресурсне забезпечення», що передбачає:

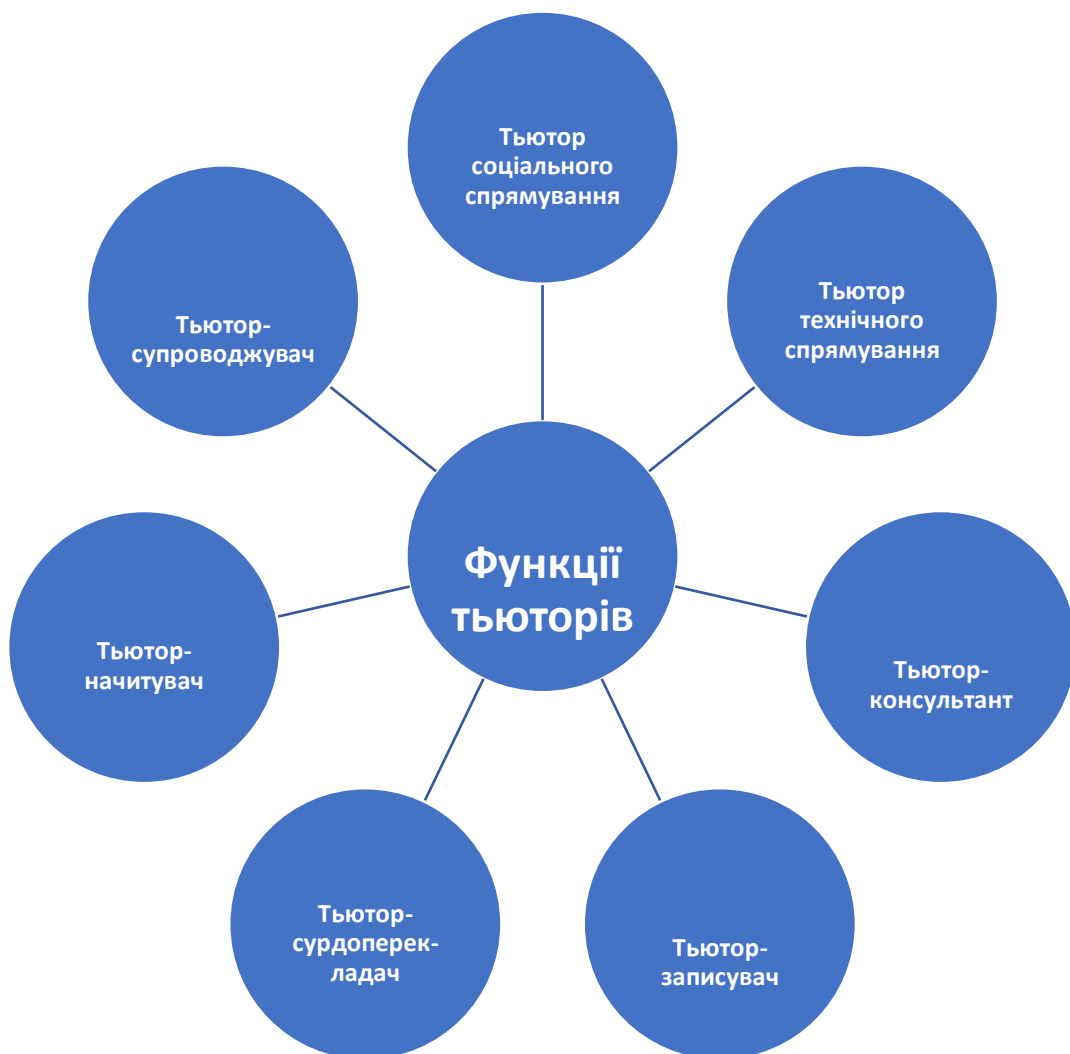
Твердження Тараджук Д. про те, що викладач, який використовує у своїй педагогічній діяльності тьюторські технології, повинен розробити спеціальне ресурсне забезпечення, є дуже важливим і відображає важливі аспекти інклюзивної освіти та ролі викладача-тьютора. Це передбачає:

Розробку доступних навчальних матеріалів: Викладачі-тьютори повинні створювати навчальні матеріали, які враховують потреби студентів з різними особливими потребами. Це може включати адаптовані підручники, відеоуроки, онлайн-ресурси тощо. Розробку індивідуальних навчальних програм: Викладачі-тьютори повинні спільно зі студентами розробляти індивідуальні навчальні програми, які враховують їхні потреби та можливості. Створення адаптованих завдань та оцінювання: Викладачі-тьютори повинні адаптувати завдання та методи оцінювання, щоб вони відповідали різним стилям навчання та потребам студентів [79].

Надання підтримки в навчальному процесі: Викладачі-тьютори мають надавати підтримку студентам під час навчання, відповідати на їхні запитання та допомагати вирішувати проблеми. Створення інклюзивного навчального середовища: Викладачі-тьютори повинні сприяти створенню навчального

середовища, яке сприяє рівноправній участі всіх студентів та заохочує співпрацю та взаємодію. Підготовку до роботи з різними студентами: Викладачі-тьютори повинні мати необхідну підготовку та знання для роботи з різними групами студентів та вміти використовувати різні педагогічні підходи [68].

Ресурсне забезпечення, розроблене викладачем-тьютором, грає важливу роль у створенні інклюзивного навчального середовища та забезпеченні успішної освіти для всіх студентів. Це вимагає зусиль та відданості викладача-тьютора, але це допомагає зробити навчання більш доступним та ефективним для всіх студентів. Основні функції тьюторів представлені на рисунку 1.

Рис. 1. Основні функції тьюторів

Функції тьюторів-консультантів у контексті інклюзивної освіти та підтримки студентів з особливими потребами дійсно важливі та розширюють можливості цих студентів у вищих навчальних закладах. Ось основні функції тьюторів-консультантів: Орієнтація і адаптація: Тьютори-консультанти допомагають студентам з особливими потребами адаптуватися до навчального середовища та орієнтуватися в університеті. Вони можуть проводити ознайомлюючі екскурсії, надавати інформацію щодо доступності приміщень та послуг, а також допомагати вирішувати питання з адміністрацією. Підтримка в навчанні: Тьютори-консультанти надають підтримку студентам у навчальному процесі. Вони можуть допомагати в конспектуванні лекцій, роботі з підручниками, виконанні практичних завдань та підготовці до іспитів. Співпраця з викладачами: Тьютори-консультанти вступають в контакт з викладачами та виконавчою адміністрацією для забезпечення адаптації навчального процесу до потреб студентів з особливими потребами. Вони можуть рекомендувати адаптації навчальних матеріалів та методів викладання. Розвиток навичок самостійності: Тьютори-консультанти сприяють розвитку навичок самостійності серед студентів. Вони навчають студентів організовувати свій час, ставити цілі та самостійно вирішувати навчальні завдання. Психологічна підтримка: Тьютори-консультанти можуть надавати психологічну підтримку студентам, особливо тим, хто може стикатися зі стресом чи емоційними труднощами у навчанні. Планування та координація: Вони допомагають студентам з особливими потребами планувати свої навчальні та життєві цілі, а також координувати різні аспекти свого навчання та підтримки. Робота з іншими спеціалістами: Тьютори-консультанти співпрацюють з іншими фахівцями, такими як педагоги-спеціалісти, психологи та медичний персонал, для забезпечення комплексної підтримки студентів [68].

Функції тьюторів-консультантів важливі та різноманітні, і вони сприяють забезпеченню успішної інклюзивної освіти для студентів з особливими потребами. Ці функції допомагають студентам подолати перешкоди та досягти своїх навчальних цілей, а також відчувати себе частиною академічної спільноти.

Завдяки роботі тьюторів-консультантів, студенти з різними видами інвалідності можуть отримувати якісну освіту та розвиватися як професіонали та особистості.

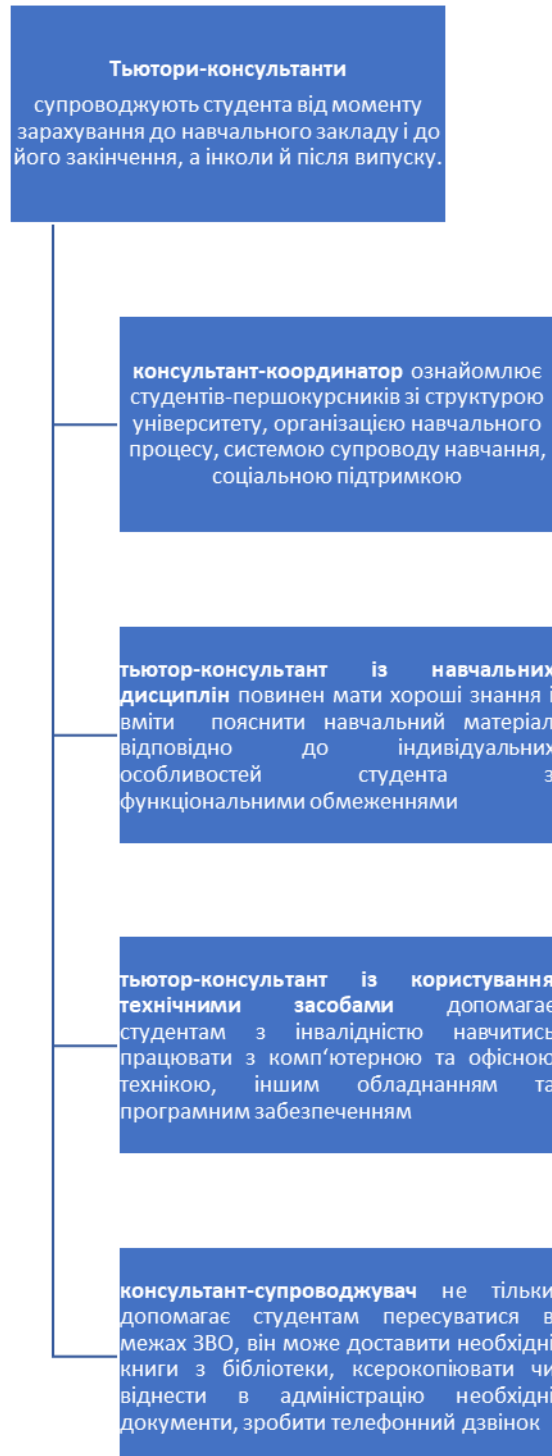
Ця робота тьюторів-консультантів є важливою для створення інклюзивного навчального середовища, де кожен студент має можливість реалізувати свій потенціал та отримувати якісну освіту. Такий підхід сприяє розвитку суспільства, де різноманітність і включеність вважаються цінностями, а різні студенти мають рівні можливості для навчання та розвитку.

Роль тьютор-консультанта в організації увідного інструктажу та адаптації студентів-першокурсників з ураженнями зору чи візочників в архітектурному середовищі закладу вищої освіти є надзвичайно важливою. Це допомагає забезпечити їхню безпеку та комфорт у просторі навчального закладу, а також сприяє їхній адаптації до нових умов навчання. Ось деякі з ключових завдань тьютор-консультанта в цьому контексті:

Ознайомлення з архітектурним середовищем: Тьютор-консультант допомагає студентам ознайомитися з архітектурним середовищем університету, включаючи локації аудиторій, бібліотек, столових та інших важливих приміщень. Вони вказують на розташування пандусів, ліфтів та інших доступних засобів переміщення. Визначення бар'єрів і перешкод: Тьютор-консультант активно розмовляє зі студентами, щоб зрозуміти, які саме проблеми архітектурного середовища можуть виникати для них. Це включає в себе виявлення бар'єрів, таких як сходи без пандусів, вузькі двері або відсутність підходів для візочників. Збір інформації та ретельний аналіз: Тьютор-консультант докладно досліджує архітектурне середовище та робить записи про виявлені проблеми. Ця інформація є важливою для подальших дій у вирішенні цих питань. Співпраця з управлінням соціальної адаптації та реабілітації: Тьютор-консультант співпрацює з відповідними службами та відділами університету, які відповідають за безбар'єрність освітнього середовища. Вони передають зібрану інформацію та рекомендації, щоб забезпечити належну доступність та безпеку для студентів з особливими потребами [61].

Підтримка студентів: Тьютор-консультант надає індивідуальну підтримку студентам під час їхньої адаптації до архітектурного середовища. Вони можуть відповідати на запитання, виправдовувати практичні труднощі та сприяти створенню позитивного досвіду для студентів. Ці дії тьютор-консультанта допомагають створити сприятливі умови для навчання студентів з особливими

потребами та дозволяють університету дотримуватися принципів інклюзивної освіти. На рисунку 2 представлено функції тьюторів за видами консультування.

Рис. 2. Функції тьюторів за видами консультування

Роль тьютора-консультанта з користування технічними засобами у навчанні є важливою для студентів з особливими потребами. Ось деякі обов'язки і функції такого тьютора:

Надання допомоги в трансформації навчального матеріалу: Тьютор-консультант з користування технічними засобами допомагає студентам адаптувати навчальний матеріал до їхніх потреб. Це може включати в себе переклад тексту на аудіо-формат, створення текстів з збільшеним шрифтом для студентів з порушеннями зору, або будь-які інші технічні зміни, які полегшують засвоєння матеріалу [68].

Знання технічного обладнання: Тьютор-консультант повинен мати глибокі знання про технічні засоби, які можуть бути використані для покращення доступу до навчального матеріалу. Це може включати в себе засоби для звукозапису, текстовий до мовного перекладу, спеціальне програмне забезпечення для створення адаптованих матеріалів та інше. Індивідуальний підхід: Тьютор-консультант має працювати із студентами індивідуально, враховуючи їхні особливі потреби та переваги. Вони повинні розуміти, які саме технічні рішення будуть найбільш ефективними для кожного студента.

Співпраця із студентами-одногогрупниками або старшокурсниками: Тьютор-консультант може використовувати співробітників старших курсів або студентів-одногорупників для допомоги у створенні адаптованого матеріалу або використання технічних засобів. Це може включати в себе студентів, які вже володіють необхідними навичками та знаннями в галузі технічного обладнання.

Надання підтримки та навчання студентів з використання технічних засобів: Тьютор-консультант повинен навчати студентів, як користуватися різними технічними засобами для навчання та робити це ефективно. Вони можуть проводити інструктажі та навчальні сесії для студентів. Тьютор-консультант з користування технічними засобами грає важливу роль у забезпеченні доступності та ефективності навчання для студентів з особливими потребами. Вони сприяють створенню адаптованих рішень та забезпечують, що

кожен студент може використовувати технічні засоби для досягнення своїх навчальних цілей. Важливо визначити, що підготовка фахівців для інклюзивної освіти вимагає спеціалізованих знань і навичок. Такі фахівці повинні мати глибоке розуміння психологічних та педагогічних аспектів роботи зі студентами з особливими потребами.

2.2 Принципи взаємодії студентів із батьками у команді психолого-педагогічного супроводу на факультеті соціальної та психологічної освіти

Родина є найважливішим чинником у формуванні особистості протягом усього життя, і особливо це важливо для дітей з особливими освітніми потребами. Взаємодія з батьками грає вирішальну роль у соціалізації та розвитку цих учнів. Забезпечення ефективної взаємодії з батьками є ключовим завданням команди психолого-педагогічного супроводу. Батьки дітей з особливими потребами повинні бути включені до процесу навчання та супроводу на всіх етапах, і це вимагає врахування декількох важливих аспектів:

Партнерство та співпраця: Взаємодія з батьками повинна базуватися на партнерстві та співпраці. Фахівці та батьки повинні працювати разом для досягнення спільних цілей - успішного навчання та розвитку дитини.

Взаєморозуміння та підтримка: Фахівці повинні розуміти особливі потреби та ситуацію кожної родини і надавати підтримку, враховуючи їхні конкретні обставини.

Інформація та навчання: Батьки повинні мати доступ до інформації про особливості освіти та супроводу своєї дитини. Фахівці повинні надавати необхідну інформацію та навчати батьків, як краще підтримувати свою дитину.

Індивідуальний підхід: Кожна родина має свої унікальні потреби та очікування. Фахівці повинні враховувати ці індивідуальні особливості та працювати із батьками на індивідуальному рівні [43].

До складу Команди супроводу студента з ООП входять:

- постійні учасники (декан/директор або заступники деканів/директора з виховної та навчальної роботи, куратор групи, науково-педагогічні працівники, психолог, реабілітолог та батьки або законні представники (далі – батьки) студента з ООП тощо;
- залучені фахівці: сімейний лікар, реабілітолог, спеціалісти системи соціального захисту населення, служби у справах дітей тощо.

Залучення батьків до процесу: Батьки повинні бути активно залучені до процесу прийняття рішень щодо освіти та супроводу дитини. Вони повинні мати можливість висловлювати свої думки та брати участь у прийнятті важливих рішень. Взаємодія з батьками є важливою частиною команди психолого-педагогічного супроводу, і вона сприяє успішному навчанню та розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Планування та відстеження прогресу: Фахівці та батьки повинні спільно планувати навчальні та розвиваючі заходи для дитини. Планування має бути індивідуалізованим та враховувати потреби та цілі кожної дитини. Відкритий та відвертий діалог: Важливо створити атмосферу відкритого та відвертого діалогу між фахівцями та батьками. Батьки повинні мати можливість обговорювати свої питання та стурбованості, а фахівці повинні слухати їх і відповідати на них.

Зміцнення батьківських навичок: Фахівці можуть надавати поради та підтримку батькам у розвитку їхніх навичок у вихованні та підтримці дитини.

Ефективне вирішення конфліктів: Іноді можуть виникати конфлікти або розбіжності між фахівцями та батьками. Важливо мати механізми для ефективного вирішення таких ситуацій та досягнення конструктивного спільного рішення. Визнання та підтримка досягнень: Батькам слід активно визнавати та підтримувати досягнення своєї дитини. Це сприяє підвищенню самооцінки та самовпевненості дитини.

Загалом, взаємодія з батьками у команді психолого-педагогічного супроводу передбачає тісне співробітництво, спрямоване на досягнення найкращих результатів для дитини з особливими освітніми потребами.

Відносини в родині відіграють надзвичайно важливу роль у розвитку та вихованні дитини. Сімейне середовище створює основу для формування її особистості, цінностей, навичок та ставлення до навколишнього світу. Батьки є першими вчителями дитини і від їхнього прикладу та виховання залежить подальший розвиток дитини.

У сім'ї дитина вчиться спілкуватися, розвиває емоційну сферу, вчиться вирішувати конфлікти та встановлювати взаємини з іншими людьми. Важливо, щоб сімейне оточення було позитивним та підтримуючим, де дитина відчуває себе в безпеці. Батьки мають активно взаємодіяти зі своєю дитиною, сприяти її розвитку та навчанню, стимулювати цікавість до навчання та розвитку, а також вчити цінностям та моральним принципам. Добре сімейне виховання підтримує успішну адаптацію дитини в суспільстві і формує її особистісні якості.

Сім'я має бути місцем, де дитина вчиться бути самостійною, але зі свідомістю відповідальності перед іншими та суспільством загалом. Таким чином, сім'я є невід'ємною частиною освітнього процесу та важливим фактором у формуванні особистості дитини [22].

У сім'ї також формуються ціннісні орієнтації дитини. Батьки вчать її моральним нормам, етиці та соціокультурним цінностям. Цей процес передбачає викладання дитині принципів справедливості, терпимості, взаєморозуміння та відповідальності за її власні вчинки. У сім'ї дитина розвиває важливі соціальні навички, такі як спілкування, робота в команді, розуміння емоцій та інших людей. Батьки мають створювати сприятливу атмосферу для розвитку цих навичок та надавати дитині можливість взаємодіяти з іншими членами сім'ї.

Крім того, сім'я відіграє важливу роль у стимулюванні інтелектуального та творчого розвитку дитини. Батьки можуть сприяти її навчанню та відкривати світ знань через різноманітні ігри, книги, подорожі та інші види активності. Таким чином, взаємодія з батьками у сім'ї має велике значення для формування особистості дитини та її успішного розвитку. Батьки є першими та найважливішими вчителями для дитини, і їхня роль у вихованні та освіті є вирішальною.

Співпраця між батьками та вчителями у вихованні та розвитку дітей з особливими освітніми потребами є надзвичайно важливою і актуальною проблемою на сучасному етапі. Враховуючи складність та різноманітність потреб цих дітей, тісна співпраця між сім'єю та школою стає вирішальним фактором у їхньому соціальному і академічному успіху. Співпраця батьків і вчителів передбачає взаємодію на різних рівнях. По-перше, це передбачає регулярний обмін інформацією про дитину, її освітні потреби, досягнення та труднощі. Батьки та вчителі повинні взаємодіяти для розробки індивідуальних навчальних планів та стратегій для дитини.

По-друге, це передбачає спільну роботу над навчанням та розвитком дитини. Батьки можуть допомагати вчителям в роботі з дитиною вдома, створюючи підтримуюче освітнє середовище.

По-третє, співпраця включає в себе розробку спільних стратегій для вирішення проблем та труднощів, з якими можуть зіткнутися діти з особливими потребами. Батьки та вчителі повинні працювати разом, щоб забезпечити найкращу можливу підтримку та навчання для дитини. Співпраця між батьками та вчителями є важливим елементом успішної соціалізації дітей з особливими освітніми потребами. Вона допомагає створити сприятливі умови для розвитку дитини та її інтеграції в суспільство.

Батьки грають важливу роль у житті дитини, особливо тієї, яка має особливі освітні потреби. Вони є головними підтримуючими фігурами та важливими партнерами у вихованні та навчанні дитини. В контексті інклюзивного навчання співпраця між батьками та вчителями набуває особливого значення. Батьки мають відчувати себе важливими учасниками навчально-виховного процесу та приймати активну участь в прийнятті рішень, які впливають на розвиток та освіту їхньої дитини. Однією з важливих функцій батьків є активна участь у прийнятті рішень, які впливають на розвиток та освіту дитини з особливими освітніми потребами. Вони повинні бути включені в процес розробки індивідуальної програми розвитку для своєї дитини і спільно з вчителями розглядати найкращі підходи та стратегії навчання. Також батьки мають бути

залучені до комплексного оцінювання розвитку дитини в інклюзивному навчальному середовищі, щоб забезпечити найкращу можливу підтримку та розвиток [44].

Батьки також можуть залучати дитину до додаткових послуг і підтримки, яку вона може потребувати. Вони можуть активно співпрацювати зі спеціалістами, щоб забезпечити найкращі умови для навчання та розвитку своєї дитини з особливими освітніми потребами. Така співпраця між батьками та вчителями допомагає створити сприятливе середовище для розвитку дитини та досягнення її найкращих можливостей.

Батьки дітей з особливими освітніми потребами також потребують підтримки, інформування та співпраці зі сторони освітніх установ. Це допомагає підвищити їхню роль у навчанні та розвитку дітей. Освітні установи можуть надавати батькам інформацію про інклюзивну освіту, її принципи та підходи, щоб вони могли краще розуміти, як функціонує навчальний процес. Також важливо забезпечити доступність для батьків всіх необхідних документів та ресурсів, які стосуються освіти їхніх дітей.

Окрім цього, батьки можуть отримувати підтримку у вигляді консультацій та порад від фахівців у галузі інклюзивної освіти, щоб знаходити оптимальні рішення для своєї дитини. Важливо створити відкритий та сприяючий середовище для співпраці між батьками і освітніми установами, щоб разом досягати кращих результатів у навчанні та розвитку дітей з особливими освітніми потребами.

Такий підхід передбачає індивідуальний підхід до батьків, оскільки кожна родина може мати свої особливі потреби та обставини. Однією з важливих функцій освітніх установ є надання психологічної підтримки батькам, допомога в їхньому розвитку та впровадженні інклюзивного підходу у сімейне оточення.

Психологи та педагоги можуть проводити навчальні семінари, тренінги та консультації для батьків, де надаються поради щодо розвитку та виховання дітей з особливими потребами. Крім того, освітні установи можуть сприяти спільноті батьків, де вони можуть ділитися досвідом, підтримувати один одного та

обмінюватися корисною інформацією. Усе це сприяє покращенню співпраці між батьками та освітніми установами та сприяє підвищенню якості освіти для дітей з особливими освітніми потребами.

Завданнями спільної діяльності навчального закладу і сім'ї щодо розвитку, виховання та навчання дітей можна виділити наступні: Інтеграція зусиль сім'ї і педагогічного колективу в діяльності щодо розвитку особистості дитини. Забезпечення участі батьків в організації навчально-виховного процесу і шкільному самоврядуванні. Мотивація батьків до вивчення науково-методичної та психолого-педагогічної літератури з питань розвитку та виховання дітей [6].

Підвищення психолого-педагогічної культури батьків, поповнення арсеналу їх знань, вмінь і навичок виховної взаємодії з дітьми. Підвищення відповідальності батьків за виховання дітей, особливу увагу до ролі батька в родині. Створення системи просвітницької роботи, спрямованої на підвищення правової культури батьків. Презентація успішного досвіду сімейного виховання.

Підвищення рівня інформованості батьків та їхньої компетентності з питань формування здорового способу життя, профілактики асоціальної поведінки та поширення шкідливих звичок, репродуктивного здоров'я дітей та молоді. Залучення батьків до виховної роботи з дітьми та молоддю за місцем проживання. Надання психолого-педагогічної підтримки та допомоги проблемним сім'ям. Ці завдання спрямовані на спільний розвиток та виховання дітей з особливими освітніми потребами та покращення якості їхньої освіти та соціалізації. Сприяння психологічному та емоційному розвитку дітей через підтримку їхнього психічного стану та вміння вирішувати проблеми.

Розробка та впровадження програм і заходів щодо підтримки дітей з особливими освітніми потребами в навчанні та соціальній адаптації. Спільне вивчення та аналіз результатів освітнього процесу та внесення коректив у нього для підвищення успішності та задоволеності дітей від навчання. Підтримка комунікації та взаємодії між батьками та педагогами, створення відкритої та довірливої атмосфери для обміну інформацією та думками.

Забезпечення родинного виховання дітей з особливими освітніми потребами, враховуючи їхні індивідуальні особливості та потреби.

Сприяння розвитку батьківських компетенцій та навичок, які допоможуть їм бути успішними у вихованні та підтримці своїх дітей. Розробка та впровадження програм підтримки для батьків дітей з особливими освітніми потребами у сфері доступу до освітніх та реабілітаційних послуг [8].

Забезпечення спільного рефлексивного аналізу навчальних досягнень та прогресу дітей з особливими освітніми потребами та пошук шляхів для їхнього подальшого розвитку. Ці завдання спрямовані на зміцнення партнерства між навчальним закладом і сім'єю, що сприяє кращому розвитку та соціалізації дітей з особливими освітніми потребами.

Партнерство між учителями, батьками та учнями є надзвичайно важливим і корисним елементом освітнього процесу. Це партнерство сприяє зміцненню взаємодії всіх сторін, сприяє розвитку дітей та їхньому успіху в навчанні. Воно базується на взаємному довірі, взаєморозумінні та готовності до співпраці.

Фахівці, які працюють у сфері партнерства між школою, батьками та учнями, відіграють важливу роль у формуванні цього партнерства. Вони повинні підтримувати та навчати батьків необхідним компетентностям для ефективної співпраці, сприяючи розвитку довіри та спільних ініціатив. Це допомагає створювати безпечне та підтримуюче середовище для дітей, в якому вони можуть навчатися та рости. У партнерстві між викладачами, батьками та учнями ключовими аспектами є:

Взаємне довіра: Успішна співпраця базується на довірі між всіма сторонами. Учителі, батьки та учні повинні вірити один одному та вірити в спільні цілі та інтереси.

Взаєморозуміння: Кожна сторона повинна розуміти потреби та очікування інших. Це вимагає відкритого спілкування та вміння слухати один одного.

Спільні цілі: Всі сторони повинні мати спільні цілі та цінності в навчанні та вихованні дітей. Це створює основу для спільних зусиль та розвитку партнерських програм.

Готовність до співпраці: Всі сторони мають бути відкриті та готові до активної співпраці. Це включає в себе активне участь в різних ініціативах та проектах, спрямованих на покращення освітнього процесу.

Підтримка та розвиток компетентностей: Фахівці повинні надавати підтримку та навчати батьків та учнів необхідним навичкам і знанням для ефективної співпраці.

Відкрите спілкування: Важливо мати відкрите спілкування між усіма сторонами, включаючи регулярні зустрічі, обмін інформацією та відкриті дискусії. Партнерство між учителями, батьками та учнями сприяє створенню позитивного та підтримуючого середовища в навчальному закладі, де кожна дитина може розвиватися та навчатися в найкращих умовах [12].

Підходи до співпраці з родиною та батьками вчителів можуть варіюватися, але деякі загальні принципи та практики включають: Відкритий та активний контакт: Вчителі повинні забезпечити відкритий і активний контакт з батьками, де вони можуть обговорювати успіхи та труднощі у навчанні дитини. Це може включати в себе батьківські збори, індивідуальні зустрічі, а також електронні засоби зв'язку. Залучення батьків до навчального процесу: Вчителі можуть запрошувати батьків на уроки або спеціальні заходи, щоб вони могли бачити, як протікає навчання дитини та як вони можуть підтримати цей процес вдома.

Спільне встановлення цілей: Вчителі та батьки можуть працювати разом над встановленням цілей для дитини та розробкою плану досягнення цих цілей. Це допоможе всім сторонам бути спрямованими на спільні результати.

Підтримка батьківських навичок: Вчителі можуть надавати рекомендації та підказки батькам щодо того, як підтримувати навчання та розвиток дитини вдома. Це може включати в себе рекомендації щодо читання разом, домашніх завдань, та інших активностей. Підтримка індивідуальних потреб: Вчителі повинні розуміти, що кожна дитина унікальна і може мати свої специфічні потреби. Вони повинні бути готові працювати індивідуально з батьками, щоб забезпечити найкращий розвиток дитини. Позитивний підхід: Важливо підкреслювати позитивні аспекти розвитку та навчання дитини та підтримувати

батьків у їхній ролі. Батьки повинні відчувати, що їхні зусилля оцінюються та що вони є важливими у процесі розвитку дитини. Співпраця з батьками є важливим елементом успішного навчання та розвитку дитини. Правильний підхід та відкритий діалог сприяють покращенню результатів та підтримці дитини на її шляху до успіху [69].

Сім'я відіграє важливу роль у розвитку та вихованні дитини. Освіченість батьків та їхні навички виховання можуть значно впливати на успіх дитини в навчанні та житті. Тому, для вчителів, співпраця з батьками є важливим аспектом роботи. Допмагаючи батькам розуміти проблеми та шляхи їх вирішення, вчителі можуть сприяти покращенню результатів навчання дітей. Важливо надавати батькам інформацію, рекомендації та підтримку в їхній ролі вихователів та партнерів у навчанні дитини. Кожна сім'я дійсно є індивідуальною, і вчителі повинні бути готові адаптувати свої підходи до потреб кожної конкретної родини. Побудова взаємодопомоги та взаєморозуміння між вчителями та батьками може сприяти кращому розвитку дитини та забезпечити індивідуальний підхід до кожного учня. Ця співпраця є важливою не лише для дитини з особливими освітніми потребами, але для всіх дітей, і може відігравати ключову роль у їхньому успішному навчанні та розвитку.

Продовжуючи обговорення співпраці вчителів та батьків, важливо наголосити на декількох ключових аспектах:

Індивідуальний підхід: Вчителі мають розуміти, що кожна родина унікальна і може потребувати різних видів підтримки. Важливо надавати індивідуальні рекомендації та підходи для кожної родини, враховуючи їхні потреби та можливості.

Відкрита комунікація: Вчителі та батьки повинні підтримувати відкритий та чесний обмін інформацією. Це допомагає вчасно виявляти проблеми та знаходити спільні рішення.

Спільна робота над розвитком навичок: Вчителі можуть надавати батькам поради та ресурси для покращення їхніх виховательських навичок та підтримувати їх у вихованні дитини з особливими освітніми потребами.

Підтримка вчителів: Батьки можуть допомагати вчителям зрозуміти потреби своєї дитини, її сильні сторони та труднощі. Вони можуть бути партнерами в навчальному процесі та сприяти позитивному розвитку учня.

Психологічна підтримка: Вчителі та батьки можуть обмінюватися досвідом та психологічною підтримкою, оскільки виховання дитини з особливими потребами може бути викликом для всієї родини. Співпраця між вчителями та батьками є важливою не лише для успішного навчання дитини, але й для створення підтримуючого та розуміючого середовища, яке сприяє всебічному розвитку дитини з особливими освітніми потребами.

Цілком правильно, що важливість відкритого та постійного спілкування між сім'ями та навчальним закладом у контексті інклюзивної освіти не може бути переоцінена. Відкрите спілкування створює можливості для обміну інформацією, вирішення проблем, і підтримки дітей з особливими освітніми потребами. Тут деякі ключові аспекти спілкування:

Чесність та відкритість: Важливо, щоб інформація, яку надають вчителі, була чесною і відкритою. Батьки мають право знати про успіхи та труднощі своєї дитини в навчанні. **Постійний зв'язок:** Спілкування між сім'ями та навчальним закладом має бути постійним і систематичним. Вчителі повинні надавати оновлену інформацію про прогрес дитини та будь-які зміни в програмах або підходах. **Взаємна слухняність:** Вчителі та батьки мають бути відкритими до ідей і підказок одне від одного. Важливо враховувати думку батьків і враховувати їхні відгуки. **Поділ інформації:** Вчителі мають надавати батькам рекомендації та ресурси для підтримки навчання дітей вдома. Поділ корисної інформації допомагає батькам бути більш компетентними в навчанні та вихованні [18].

Залучення батьків: Важливо активно залучати батьків до шкільних заходів, зборів та проектів. Це робить співпрацю більш результативною та позитивною.

Спілкування, побудоване на чесності, взаємному повазі та відкритості, створює сприятливий фундамент для ефективної співпраці між навчальним закладом та сім'ями у підтримці дітей з особливими освітніми потребами.

Тактовність та вміння спілкуватися з батьками та сім'ями важливі як для психологів та вчителів, так і для інших фахівців, що працюють з дітьми з особливими освітніми потребами. Зацікавленість, рівність, тактовність і відкритість у спілкуванні є ключовими принципами успішної співпраці. Ось деякі додаткові поради для покращення спілкування:

Використовуйте зрозумілу мову: Уникайте професійної термінології або її пояснюйте, якщо використовуєте. Постарайтеся виразити інформацію зрозуміло для батьків.

Повага до думки батьків: Підкреслюйте важливість думки та поглядів батьків. Сприяйте відкритому обміну думками.

Поділіться інформацією: Надавайте батькам зрозумілу інформацію про особливості навчання та розвитку їхньої дитини.

Спільні заходи: Сприяйте активному участі батьків у навчальних заходах та проектах. Запрошуйте їх на конференції, робочі групи, інші активності.

Позаакадемічні зустрічі: Залучіть батьків до позаакадемічних зустрічей, святкувань та інших подій в навчальному закладі. Це сприяє зміцненню зв'язку між ними та фахівцями. Рівність і партнерство: Важливо відзначити, що обидві сторони, тобто батьки та фахівці, мають однакові і важливі ролі у вихованні та навчанні дитини. Підкреслення рівності сприяє партнерству [36].

Проведення індивідуальних зустрічей: Зустрічі індивідуального характеру допомагають вирішувати особисті проблеми та питання батьків.

Розуміння родинних традицій: Спільно знайомтеся з культурними та релігійними традиціями батьків та учнів для кращого взаєморозуміння та співпраці.

Спілкування, сповнене тактовності та партнерства, є суттєвою складовою успішної співпраці між навчальним закладом та сім'ями дітей з особливими освітніми потребами. Це сприяє покращенню результатів навчання та розвитку дітей.

Справді важливо, щоб батьки та фахівці спілкувалися на рівних, взаємоповажних засадах, незалежно від статусу чи положення в суспільстві. Ось

кілька рекомендацій для створення рівноправних відносин між батьками та фахівцями: **Взаємоповага:** Важливо наголошувати взаємоповагу між батьками та фахівцями. Кожна сторона повинна поважати та слухати думку і погляди іншої.

Відкритість та чесність: Будьте відкриті та чесні в спілкуванні. Це важливо для побудови довіри. **Активна участь:** Залучіть батьків до прийняття рішень та розробки індивідуальних програм розвитку для дітей. Це може бути спільний процес. **Взаємний обмін ідеями:** Відкритий обмін ідеями та пропозиціями допомагає покращити процес виховання та навчання. Батьки можуть мати корисний внесок у розробку методик та програм. **Спільні заходи:** Організуйте спільні заходи для батьків, вчителів та інших фахівців. Це сприяє спільноті та зміцнює взаємини. **Розуміння індивідуальності:** Пам'ятайте, що кожна сім'я є унікальною, і вимоги до співпраці можуть відрізнятися. Спробуйте знайти індивідуальний підхід до кожної родини. **Збалансований підхід:** Уникайте крайнощів, таких як повна залежність батьків від вчителів чи повна незалежність. Спільна робота базується на партнерстві та співпраці.

Забезпечення рівної участі батьків та фахівців у вихованні та навчанні дітей з особливими освітніми потребами сприяє покращенню результатів та допомагає кожній стороні відчувати важливість свого внеску. **Поміркованість та підтримка** є важливими компонентами успішного співробітництва між батьками та фахівцями, особливо коли мова йде про виховання дітей з особливими освітніми потребами. Ось деякі рекомендації, як досягти цих цілей: **Відкрита комунікація:** Батьки та фахівці повинні вільно обмінюватися інформацією та думками. **Відкритість комунікації** створює засади для розуміння та довіри. **Навчання навичкам:** Навчання батьків конкретним навичкам, які допоможуть їм краще впоратися з особливими потребами своєї дитини, може бути дуже корисним. Наприклад, батьки можуть вивчити, як ефективно комунікувати з дітьми або як розуміти їхні індивідуальні потреби. **Кваліфікована підтримка:** Забезпечення доступу до кваліфікованої підтримки, такої як психологічні консультації або навчання, може бути важливим кроком для батьків, особливо тих, які стикаються зі складними ситуаціями. **Поради та ресурси:** Фахівці можуть надавати поради та

інформацію батькам, щодо доступних ресурсів, програм та підходів до розвитку дітей з особливими потребами. Заспокійливі засоби: Батькам слід надавати заспокійливі засоби та методи, які допоможуть їм знайти рішення та подолати стресові ситуації. Спільні зусилля: Поміркваність включає у себе спільні зусилля обох сторін для досягнення спільних цілей та забезпечення кращого майбутнього для дітей. Збереження позитивного підходу: Важливо зберігати позитивний підхід до співробітництва, навіть у важкі моменти. Пам'ятайте, що всі працюють на одній меті - кращому майбутньому для дитини. Правильно організована співпраця та підтримка можуть бути великими ресурсами для батьків дітей з особливими освітніми потребами [4].

Для успішної роботи з сім'ями дітей з особливими освітніми потребами. Правильна підготовка та відповідні підходи можуть значно полегшити співпрацю та сприяти кращому розвитку дітей. Давайте розглянемо деякі з цих пунктів більш детально: Визнання ролі батьків: Важливо, щоб фахівці повністю розуміли, що батьки є важливою складовою процесу навчання та розвитку дітей. Їх партнерство та вплив на дитину не можуть бути переоцінені. Співпраця фахівців із сім'єю: Успішна співпраця вимагає злагоджених дій фахівців, батьків та інших учасників команди психолого-педагогічного супроводу. Зацікавленість і активність всіх сторін є ключем до успіху. Правдива інформація: Фахівці мають надавати батькам чесну та об'єктивну інформацію щодо розвитку дитини. Це допомагає батькам розуміти потреби своєї дитини та сприяє плануванню дій. Спеціальні послуги: Важливо створити систему підтримки та ресурсів, які допоможуть сім'ям фінансово та морально. Це може включати в себе консультивання, навчання та доступ до інших програм. Розуміння різниць: Фахівці повинні розуміти, що кожна дитина є унікальною. Різні сім'ї можуть використовувати різні методи виховання, і це повинно бути враховано. Позитивна атмосфера: Створення позитивної та підтримуючої атмосфери в класі або навчальному закладі допомагає батькам та дітям почуватися комфортно і сприяє покращенню результатів. Комплексний розвиток: Працівники повинні підтримувати розвиток дітей у всіх аспектах - фізичному, психологічному,

соціальному тощо. Активність батьків: Залученість батьків до процесу виховання та навчання своїх дітей може значно покращити результати. Фахівці повинні сприяти активному участю батьків. Формулювання цілей: Важливо, щоб батьки визначали цілі для своєї дитини та працювали над їх досягненням разом з фахівцями. Сприйняття кожної дитини: Кожна дитина має свої потреби і особливості. Фахівці повинні розуміти цю індивідуальність та створювати підходи, що враховують потреби кожної дитини. Сприяння комплексному розвитку: Фахівці повинні сприяти розвитку дітей в усіх аспектах, включаючи академічний, соціальний, фізичний та емоційний. Формулювання цілей для батьків: Допомога батькам у визначенні конкретних цілей та завдань для розвитку їхніх дітей може бути корисною і покращити ефективність співпраці.

Загальна мета полягає в покращенні розвитку дітей з особливими освітніми потребами через спільні зусилля батьків та фахівців. Такий підхід сприяє створенню позитивного навчального середовища та сприяє досягненню бажаних результатів. Постійна взаємодія та співпраця створюють сприятливі умови для вироблення довіри та взаєморозуміння між усіма сторонами. Результатом цього може бути покращення навчальних досягнень дітей та їх загального благополуччя [26].

Сім'я є першим і найважливішим середовищем для дитини, і підтримка батьків в навчанні та розвитку є вкрай важливою для її успіху. Інклюзивна освіта додатково підкреслює необхідність співпраці між школою та сім'єю для забезпечення найкращих умов навчання дітей з особливими освітніми потребами. Партнерство між батьками і навчальним закладом допомагає забезпечити індивідуальний підхід до кожної дитини та сприяє її успішному розвитку.

2.3 Рекомендації щодо реалізації інклюзивної освіти в установах вищої освіти

Запропоновані організаційні заходи є важливими для створення інклюзивного навчального середовища в установах вищої освіти для студентів з особливими потребами.

а) Створення спеціалізованої матеріально-технічної бази допоможе забезпечити доступність необхідних ресурсів для студентів з особливими потребами.

б) Створення безбар'єрного освітнього середовища є важливим кроком у забезпеченні доступності навчального процесу для всіх студентів.

в) Надання можливості вибору фаху та форми навчання враховує індивідуальні потреби студентів.

г) Орієнтація викладачів на толерантне ставлення і розуміння проблем людей з особливими потребами сприяє позитивній атмосфері в університеті.

д) Урахування індивідуальних особливостей і потреб студентів допомагає надати персоналізовану підтримку.

е) Організація психологічної підтримки важлива для допомоги студентам у подоланні труднощів.

є) Надання соціальної та медико-реабілітаційної допомоги покращує якість життя студентів і забезпечує їхню готовність до навчання.

ж) Створення умов для соціалізації, самовизначення і самореалізації студентів сприяє їхньому розвитку.

з) Організація поза аудиторної діяльності допомагає студентам готуватися до працевлаштування і планування кар'єри.

Реформування системи фізичного виховання для студентів з особливими потребами є важливим для забезпечення їхнього залучення до фізичної культури та підтримки їхнього фізичного розвитку. Усі ці заходи спрямовані на

забезпечення доступності та якості вищої освіти для всіх студентів, незалежно від їхніх особливих потреб.

Дійсно, інклюзивна освіта стала важливою складовою освітньої політики в Україні. Однак чинне законодавство щодо інклюзивної освіти фактично обмежено на рівні загальної середньої освіти, інклюзивне навчання в установах середньої освіти наразі знаходиться у фокусі державної уваги. Нормативно-правова база України, пов'язана з інклюзивною освітою, зокрема забезпечує здійснення інклюзивного навчання у загальноосвітніх школах. Вона базується на Державній програмі «Безбар'єрне середовище» та Законі України "Про освіту", які закріплюють право на отримання якісної освіти для всіх дітей, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби. Наразі інклюзивна освіта в установах вищої освіти дійсно потребує більш ретельного правового регулювання та спеціалізованої нормативної бази. Це може включати в себе створення інклюзивних програм вищої освіти, які б враховували потреби та можливості студентів з особливими потребами, а також створення безбар'єрного освітнього середовища в ЗВО для забезпечення доступності освіти для всіх студентів.

Запровадження інклюзивної освіти в ЗВО вимагає вивчення та адаптації кращих практик інших країн, співпраці з викладачами та фахівцями з освіти та розвитку інклюзивної освіти, а також публічної підтримки інклюзивних ініціатив в університетському середовищі та в суспільстві загалом [7].

Реформи системи освіти, інклюзивне навчання та вимоги, які пред'являються до шкіл та інших навчальних закладів з програмі Доступне середовище – диктують цілий комплекс заходів щодо адаптації. Створення доступності полягає в усуненні бар'єрів, з якими може зіткнутися студенти з особливими освітніми потребами.

Адаптація інфраструктури об'єкта та послуг для інвалідів та інших маломобільних груп населення може досягатися двома шляхами:

- 1) архітектурно-планувальними рішеннями та відповідними ремонтно-будівельними роботами;
- 2) організаційними рішеннями питань надання відповідних послуг.

Найбільш складним є забезпечення фізичної доступності будівлі та приміщень освітньої установи, тобто створення безбар'єрного середовища. Територіальна доступність для маломобільних студентів – питання, що вимагає тонких зважених рішень з боку адміністрації вишу. Організація доступності для людей з обмеженими фізичними можливостями є непросте завдання. Вирішити її в умовах вже існуючої будівлі та території – значить усунути всі бар'єри та перешкоди шляхом встановлення сучасних технічних рішень.

У межах реалізації Національної стратегії зі створення безбар'єрного простору в Україні на період до 2030 року, схваленої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 квітня 2021 р. № 366-р, пріоритетними завданнями залишаються створення рівних можливостей та вільного доступу до освіти, задоволення особливих освітніх потреб усіх учасників освітнього процесу, створення інклюзивного освітнього середовища.

Необхідними умовами формування інклюзивного середовища в закладах загальної середньої освіти є подолання соціальних та психологічних бар'єрів, впровадження педагогіки партнерства, створення універсального дизайну та розумних пристосувань у закладах освіти в межах безбар'єрного фізичного простору.

Крім того, визначено перелік основних елементів забезпечення архітектурної доступності та умов для організації інклюзивного навчання в закладі освіти:

доступність прилеглої території до будівлі закладу освіти (шляхи руху, зона паркування транспорту);

безбар'єрний вхід (входи, виходи, сходи, пандуси);

безперешкодний рух у приміщеннях (коридори, ліфти, підйомники, позначення, піктограми) доступність до дверних і відкритих прорізів; пристосування приміщень (шляхів руху, загальних і санітарних приміщень, рекреаційних зон) [55].

Основним документом, що забезпечує досягнення учнями визначених відповідним державними стандартами результатів навчання, є освітня програма закладу загальної середньої освіти.

Зокрема, у спеціальних закладах освіти (спеціальних школах), навчально-реабілітаційних центрах (далі – НРЦ) з 1 вересня 2018 року запроваджено поетапне введення в дію нових освітніх програм, розроблених відповідно до Державного стандарту початкової освіти, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 21 лютого 2018 р. № 87.

У 2021/2022 навчальному році учні спеціальних закладів освіти відповідно до особливостей навчально-пізнавальної діяльності навчаються за відповідними типовими освітніми програмами, що вказано в листі.

Переліки навчальної літератури та навчальних програм, рекомендованих МОН для використання в освітньому процесі закладів освіти у 2021/2022 навчальному році, наведено в листі МОН від 09.08.2021 № 1/9-404 та розміщено на вебсайті Інституту модернізації змісту освіти за покликанням.

Особливу увагу МОН приділяє забезпеченню права кожної дитини з особливими освітніми потребами на освіту, під час вивчення документів про зміну типу спеціального закладу відповідно до частини другої статті 32 Закону України «Про повну загальну середню освіту».

Погодження відповідних проєктів рішень засновників відбувається після наявної інформації про зарахування кожної дитини з особливими освітніми потребами до іншого закладу освіти, доступності закладу освіти для дітей з особливими освітніми потребами, створених умов для навчання та реабілітації (наявність корекційних педагогів, соціальних та медичних послуг, підвезення тощо), а також працевлаштування працівників закладу загальної середньої освіти.

Віднедавна до нормативно-правових актів щодо діяльності інклюзивно-ресурсних центрів внесено зміни. Зокрема, усунуто норму щодо нижньої межі віку дитини для проведення комплексної оцінки потреб (наразі до інклюзивно-ресурсних центрів батьки можуть звертатися від народження дитини, а не з 2

років, як було раніше) та визначено основні завдання інклюзивно-ресурсних центрів (ІРЦ):

проведення комплексної оцінки, у тому числі повторної, та здійснення системного кваліфікованого супроводу осіб у разі встановлення у них особливих освітніх потреб;

надання рекомендацій закладам освіти щодо розроблення індивідуальної програми розвитку особи;

забезпечення участі педагогічних працівників ІРЦ в діяльності команди психолого-педагогічного супроводу особи з ООП;

надання психолого-педагогічних, корекційно-розвиткових та інших послуг дітям з ООП (дітям раннього та дошкільного віку, які не відвідують заклади дошкільної освіти, дітям, які здобувають освіту у формі педагогічного патронажу);

визначення потреби в асистенті учня та/або супроводі дитини з ООП в інклюзивному класі (групі) тощо;

оновлено підходи до визначення особливих освітніх потреб та затверджено категорії (типи) особливих освітніх потреб (труднощів).

За результатами проведеної фахівцями ІРЦ комплексної оцінки визначається наявність чи відсутність у дитини особливих освітніх потреб та в разі їх наявності вказується категорія(ї) (тип(и)) особливих освітніх потреб (труднощів), напрями підтримки особи з ООП в освітньому процесі, рекомендації, створення належних умов для навчання, термін повторної психолого-педагогічної оцінки розвитку особи тощо [72].

Усі діти інклюзивних класів, у т.ч. діти з ООП, навчаються за освітньою програмою закладу освіти, при цьому для дітей з ООП передбачено доповнення освітньої програми корекційно-розвитковим складником. Програми для спеціальних закладів освіти можуть бути лише ресурсом для адаптації та/або модифікації освітньої програми до потреб дітей з особливими освітніми потребами.

МОН звертає особливу увагу на якість складання індивідуальної програми розвитку дитини, мета якої – забезпечення індивідуалізації освітнього процесу конкретної дитини шляхом адаптації та/або модифікації навчального матеріалу, створення відповідного освітнього середовища, методів навчання тощо.

У листі Міністерства наголошується, що в організації інклюзивного навчання важливою є співпраця всіх учасників освітнього процесу, а також чіткий розподіл ролей і обов'язків, зокрема між вчителем та асистентом вчителя. (Детальніше із завданнями та функціями асистента вчителя можна ознайомитись у листі МОН від 31.08.2020 №1/9-495).

У разі встановлення рішенням Державної комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій «червоного» рівня епідемічної небезпеки надання психолого-педагогічних та корекційно-розвиткових послуг дітям з особливими освітніми потребами може здійснюватися шляхом використання дистанційних технологій. Проведення таких занять здійснюється за наказом керівника закладу та погодженням одним з батьків. При цьому графік проведення корекційно-розвиткових занять із використанням технологій дистанційного навчання затверджується керівником закладу освіти. Нагадаємо, МОН підготувало роз'яснення щодо нового навчального року у школах [67].

Індивідуалізована освіта є важливою складовою сучасної освітньої системи. Вона враховує унікальні потреби, можливості та індивідуальні особливості кожного студента, щоб забезпечити їх ефективне навчання та розвиток. Індивідуалізована освіта покликана сприяти кращій підготовці учнів до життя та роботи в сучасному світі. Основні аспекти індивідуалізованої освіти включають:

Діагностика та оцінка: Визначення потреб та можливостей кожного учня через діагностику й оцінку їхнього академічного рівня, стилів навчання та особистісних рис.

Задачі та цілі: Створення індивідуальних навчальних планів та завдань, які відповідають потребам кожного учня.

Методи та матеріали: Використання різних методів навчання та ресурсів, які сприяють оптимальному засвоєнню матеріалу.

Темп та ритм: Дотримання індивідуального темпу та ритму навчання для забезпечення успішного розвитку кожного учня.

Підтримка та співпраця: Залучення вчителів, батьків та спеціалістів для підтримки індивідуального навчання учнів.

Індивідуалізована освіта важлива для забезпечення якісного освітнього процесу та підготовки учнів до життя в різноманітних сферах. Вона допомагає виявити таланти та можливості кожного учня і максимально розкрити їхній потенціал.

Виправлення недоліків і проблем в інклюзивній освіті в вищих навчальних закладах важливе і актуальне завдання. Щоб забезпечити доступність та комфорт студентів з особливими освітніми потребами, слід вжити ряд організаційних і законодавчих заходів, включаючи такі кроки:

Удосконалення нормативно-правової бази: Необхідно ухвалити нові закони і нормативні акти, які обов'язково включатимуть питання інклюзивної освіти в вищих навчальних закладах. Ці акти мають регулювати створення доступних середовищ, адаптацію навчального процесу та забезпечення підтримки для студентів з особливими потребами.

Забезпечення доступу: Вищі навчальні заклади повинні вжити заходів для фізичного доступу студентів з особливими потребами до всіх приміщень та ресурсів університету, включаючи бібліотеки, лабораторії та інші наукові об'єкти.

Розробка адаптивних програм: Університети повинні розробляти індивідуальні навчальні плани та програми для студентів з особливими освітніми потребами. Ці програми мають враховувати потреби та можливості кожного студента.

Навчання викладачів: Викладачі мають пройти підготовку щодо інклюзивної освіти та толерантного ставлення до студентів з особливими

потребами. Це допоможе забезпечити відкрите та підтримуюче середовище для всіх студентів.

Психологічна підтримка: Університети повинні забезпечити студентам з особливими освітніми потребами доступ до психологічної та педагогічної підтримки. Це допоможе їм пристосуватися до умов навчання та розвинути свій потенціал.

Публічна інформація: Важливо публічно інформувати про існуючі можливості для студентів з особливими освітніми потребами та заохочувати їхнє навчання в університетах.

Вирішення цих проблем вимагає спільних зусиль університетів, уряду, громадських організацій та інших зацікавлених сторін. Інклюзивна освіта в вищих навчальних закладах може стати реальністю лише за умови, якщо всі студенти отримають рівний доступ до якісної освіти та можливості розвитку свого потенціалу.

Запровадження інклюзивної вищої освіти представляє собою важливий аспект соціальної і освітньої інклюзії. Хоча в розвинених країнах світу було досягнуто певного прогресу в цьому напрямку, інклюзивна вища освіта все ще знаходиться на етапі розвитку і розширення. Деякі фактори, які впливають на цю ситуацію, включають:

Нормативно-правове регулювання: Наявність чіткого законодавства щодо інклюзивної вищої освіти впливає на те, наскільки швидко і наскільки ефективно вона впроваджується. Багато країн вже прийняли законодавчі акти, які визначають права і можливості студентів з особливими потребами.

Фінансування: Для успішного впровадження інклюзивної вищої освіти потрібні відповідні фінансові ресурси. Забезпечення фінансування програм, які підтримують студентів з особливими потребами, є важливим аспектом цього процесу.

Підготовка викладачів: Викладачі повинні мати необхідну підготовку і компетенції для роботи зі студентами з різними особливими потребами.

Наявність програм професійного розвитку для викладачів може покращити якість навчання та підтримки.

Інфраструктура: Наявність доступних приміщень та інфраструктури, які враховують потреби студентів з особливими потребами, є важливою. Важливо забезпечити фізичний доступ до усіх частин кампусу та ресурсів.

Соціокультурні стереотипи: Переборення стереотипів і усвідомлення важливості інклюзивної освіти в суспільстві є важливими. Це може вимагати громадських освітніх кампаній та інших заходів.

Хоча інклюзивна вища освіта ще має багато викликів і завдань, важливо продовжувати працювати над її розвитком і поширенням, оскільки вона допомагає студентам з особливими освітніми потребами розвивати свій потенціал та отримувати вищу освіту на рівних умовах з іншими студентами.

Інклюзивна освіта визнає, що кожна дитина має право на якісну освіту незалежно від своїх навчальних можливостей та особливостей. Вона прагне адаптувати освітню програму та навчальне середовище так, щоб враховувати потреби і можливості кожного учня, включаючи тих, хто має особливі освітні потреби.

Основні принципи інклюзивної освіти включають в себе:

Фізичну доступність: Забезпечення фізичного доступу до навчальних приміщень та ресурсів для всіх учнів.

Педагогічну підтримку: Надання необхідної педагогічної підтримки та адаптації навчальної програми для учнів із спеціальними потребами.

Індивідуалізація: Підходи, які дозволяють враховувати індивідуальні потреби кожного учня [13].

Співпраця: Залучення батьків, вчителів, фахівців із психологічно-педагогічної підтримки та інших учасників освітнього процесу до співпраці для підтримки учнів.

Інклюзивна освіта прагне забезпечити рівні можливості для всіх дітей та учнів, незалежно від їхніх особливостей, і сприяє створенню різноманітного та спільного навчального середовища.

Так, інклюзивна освіта не лише забезпечує доступ до освіти для дітей з особливими освітніми потребами, але й є ключовим кроком у будівництві інклюзивного суспільства. Цей підхід розглядається як основа для створення суспільства, де кожна людина має рівні права, можливості та доступ до всіх сфер життя. Інклюзивна освіта сприяє формуванню рівності та рівноправ'я у суспільстві, де кожна дитина, незалежно від своїх особливостей, має можливість отримати якісну освіту та активно брати участь у соціальних та культурних подіях. Вона створює позитивну атмосферу для розуміння та прийняття різноманітності. Інклюзивна освіта мотивує всіх учнів до толерантного та позитивного ставлення одне до одного, а також сприяє вихованню громадян, які беруть активну участь у будівництві інклюзивного суспільства, де різноманітність і різні особистісні особливості вважаються багатством, а не обмеженням [2].

Правильно, діти є майбутнім суспільства, і кожна дитина заслуговує на якісну освіту та рівні можливості для розвитку. Інклюзивна освіта визнає цю істину та робить все можливе для забезпечення доступності освіти для всіх дітей, включаючи тих, які мають особливі потреби. Україна та інші країни зробили кроки у напрямку інклюзивної освіти, але це ще є багато роботи, щоб забезпечити повне інтегрування та підтримку всіх дітей у навчанні. Сприяючи інклюзивній освіті, держава та громадські організації можуть створити безбар'єрне середовище, яке сприяє розвитку всіх дітей та робить суспільство більш толерантним та рівноправним. У вищій освіті студенти отримують більше відповідальностей щодо власного навчання та саморозвитку. Тут індивідуалізація освіти вже є важливою частиною процесу навчання. Наприклад, студенти можуть обирати спеціалізації, дисципліни, проекти та дослідження, які відповідають їхнім інтересам та майбутнім кар'єрним цілям. Це вже є певною формою індивідуалізації навчання. Проте інклюзивна вища освіта передбачає ще більшу індивідуалізацію для студентів з особливими освітніми потребами. Це може включати в себе розробку індивідуальних навчальних планів, надання

доступу до адаптивних матеріалів та ресурсів, підтримку вчителів та співробітників у навчанні цих студентів.

Індивідуалізація навчання в контексті інклюзивної вищої освіти важлива, оскільки вона допомагає кожному студенту досягати свого найвищого потенціалу незалежно від їхніх особливостей та потреб.

Інклюзія дійсно означає включення всіх людей, незалежно від їхніх фізичних, психічних, інтелектуальних або інших особливостей у всі сфери суспільства, включаючи освіту. Основною метою інклюзивної освіти є забезпечення рівних можливостей для навчання та розвитку всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей та потреб. Цей підхід став важливим кроком до створення більш толерантного та рівноправного суспільства, де кожна людина має можливість реалізувати свій потенціал і приймати участь у всіх сферах життя. Інклюзивна освіта допомагає побудувати більш справедливий і рівноправний світ, де різноманітність вважається цінністю і де кожна дитина має право на навчання та розвиток в інклюзивному середовищі.

Так, освіта грає важливу роль у розвитку суспільства і в підвищенні якості життя людей. Право на освіту визнається як одне з найважливіших прав людини, оскільки воно дозволяє кожній особі розвивати свій потенціал, отримувати знання і навички, підвищувати свій соціальний статус, а також сприяє збереженню культурної спадщини та розвитку суспільства в цілому.

Це право закріплене в різних міжнародних документах, таких як Загальна Декларація прав людини та Конвенція про права дитини, а також в національних законах багатьох країн. Доступ до якісної освіти є важливим фактором для забезпечення гідного життя, рівних можливостей і подолання соціальних нерівностей [39].

Отже, освіта має велике соціальне, економічне і культурне значення і відіграє ключову роль у розвитку кожної країни і суспільства в цілому.

ВИСНОВКИ

У кваліфікаційній роботі наведено теоретичне узагальнення та підхід до вирішення важливої й актуальної проблеми щодо реалізації інклюзивної освіти в установах вищої освіти. Досягнута мета, виконані завдання дають підстави для загальних висновків:

1. Проаналізовано «Інклюзивна освіта» – це педагогічна парадигма, що передбачає включення всіх учнів, незалежно від їхньої індивідуальної специфікації або особливих потреб, в освітній процес у загальноосвітніх установах. Ця концепція спрямована на створення умов для доступу до освіти і активної участі для всіх учнів, забезпечуючи їм необхідну підтримку та адаптацію, щоб досягти найкращих результатів у навчанні та розвитку.

«Інклюзія» – спрямована на створення суспільства, де всі люди, незалежно від їхньої індивідуальної різниці та особливих потреб, можуть брати участь у житті і навчанні разом. Інклюзія підкреслює різноманітність, рівність та повагу до прав людини, надаючи кожному можливість розвиватися і реалізовувати свій потенціал у спільному середовищі. «Теоретичні підходи до вивчення інклюзивної освіти» включають різноманітні теорії та дослідницькі підходи, спрямовані на розуміння сутності, принципів та ефективності інклюзивної освіти. Ці підходи можуть включати психолого-педагогічні, соціологічні, філософські та інші аспекти, спрямовані на розвиток теоретичної бази та методології інклюзивної освіти, а також оцінку її впливу на учнів та суспільство в цілому. Інклюзія – це масштабне залучення всіх студентів з особливими освітніми потребами до усіх аспектів навчання, незалежно від наявності тих чи інших індивідуальних особливостей чи відмінностей. Концепція інклюзивної освіти відображає одну з головних демократичних ідей – усі є цінними й активними членами суспільства.

2. Вищезазначене доводить, що толерантність як професійно важлива якість майбутніх соціальних працівників, які на нашу думку, виявляє свою сутність як здатність особистості сприймати інших такими, як вони є, незважаючи на відмінності в судженнях, стилі життя, характері поведінки, терпимо ставитися до

будь-яких особливостей інших, поважати їхню гідність, не принижувати особистість іншого, налагоджувати з іншим взаємодію через встановлення відносин співпраці та компромісу на засадах згоди шляхом розвитку особистості іншого, розв'язуванням конфліктних ситуацій ненасильницькими засобами.

Дослідження толерантного ставлення майбутніх соціальних працівників до студентів з особливими освітніми потребами виявило кілька важливих аспектів: Усвідомлення значення інклюзивної освіти: Багато майбутніх соціальних працівників розуміють важливість інклюзивної освіти та підтримують її концепцію. Вони розуміють, що інклюзивна освіта сприяє рівному доступу до освіти для всіх студентів. Ступінь емпатії та підготовка: Рівень емпатії та підготовки майбутніх соціальних працівників може впливати на їхнє ставлення до студентів з особливими освітніми потребами. Ті, хто мають поглиблені знання та досвід у цій області, можуть бути більш толерантними і готовими працювати зі студентами, які потребують спеціальної підтримки. Роль педагогічних програм: Педагогічні програми, що надають майбутнім соціальним працівникам навички і знання з інклюзивної освіти, можуть сприяти підвищенню їхньої толерантності та готовності до роботи зі студентами з особливими освітніми потребами. Спільна робота та підтримка: Розвиток спільних проєктів та співпраця між майбутніми соціальними працівниками і студентами з особливими освітніми потребами може сприяти покращенню їхнього взаєморозуміння та сприйняття.

3. Охарактеризовано загальні принципи організації інклюзивної освіти. Загальні принципи організації інклюзивної освіти полягають у створенні інклюзивного середовища, де всі люди з особливими потребами, незалежно від своїх індивідуальних особливостей та потреб, мають можливість отримувати якісну освіту та брати активну участь у навчальному процесі. Інклюзивна освіта ґрунтується на принципі рівності. Вона визнає, що кожен має право на рівний доступ до освіти та на однакові можливості для навчання і розвитку, незалежно від вікових, статевих, соціокультурних, фізичних або інших індивідуальних

характеристик. Інклюзивна освіта покликана задовольняти потреби кожного, включаючи навчальні, соціальні, емоційні та фізичні потреби. Вона передбачає індивідуальний підхід до навчання та підтримку для кожного. Інклюзивна освіта підтримує створення взаємодопомоги та спільноти серед учнів, студентів, вчителів, батьків та інших учасників освітнього процесу. Взаємодія та співпраця сприяють створенню позитивного навчального середовища. Ці загальні принципи інклюзивної освіти спрямовані на створення справедливого та рівного освітнього середовища для всіх.

4. Відповідно четвертого завдання розглянуто, що тьюторський супровід студентів з особливими освітніми потребами в установах вищої освіти важливий і актуальний аспект інклюзивної освіти. Тьюторський супровід студентів з особливими освітніми потребами є ефективним інструментом для забезпечення їхнього успішного навчання та інтеграції в академічну спільноту. Тьюторський супровід студентів з особливими освітніми потребами в установах вищої освіти є важливим компонентом інклюзивної освіти. Цей вид супроводу спрямований на надання індивідуальної підтримки та допомоги студентам, які мають різноманітні особливі потреби, такі як фізичні, психологічні, навчальні або інші.

Тьютори працюють разом зі студентами та викладачами для забезпечення найкращих умов для навчання. Тьютори також можуть надавати психологічну та емоційну підтримку студентам, допомагаючи їм подолати стрес, невпевненість та інші перешкоди, які можуть виникнути під час навчання. Тьютори сприяють розвитку навичок самостійності та адаптації, щоб студенти могли успішно функціонувати в академічному середовищі та в житті після завершення навчання. Тьютори співпрацюють з викладачами та адміністрацією університету для забезпечення доступу до спеціальних ресурсів, адаптації навчального процесу та виправлення будь-яких проблем, що виникають. Тьюторський супровід також сприяє соціальній інтеграції студентів з особливими освітніми потребами. Він сприяє включенню цих студентів в академічну та загальну студентську спільноту. Тьюторський супровід є важливим засобом забезпечення інклюзивної освіти та реалізації права кожного студента на якісну освіту,

незалежно від його особливих потреб. Він сприяє створенню рівних умов для всіх студентів та підтримує їх успішну адаптацію та розвиток у вищих навчальних закладах.

Проведене дослідження не вичерпує усіх аспектів проблеми. Подальшого вивчення потребують такі питання, як: вплив інклюзивної освіти на академічні досягнення студентів; соціальна адаптація інклюзивних студентів; задоволення студентами освітньою середою; сприяння включенню студентів в академічну та соціальну спільноту.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Авдєєва, 2013: Авдєєва С.О. Теоретичний аналіз проблеми управління закладами інклюзивної освіти / С.О. Авдєєва // Проблеми сучасної психології. – 2013. – №2. – С. 60-65.
2. Аналіз законодавства України щодо відповідності міжнародним вимогам забезпечення рівних прав у здобутті освіти для дітей з особливими потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.education-inclusive.com/materiali-shho-prisvyacheni-inklyuzivnij/>
3. Антонюк, 2006: Антонюк О. Менеджмент в освітянській сфері: концептуальні засади / О. Антонюк // Персонал. – 2006. – №10. – С. 58-66.
4. Бех І.Д. Особистісно зорієнтоване виховання: наук.-метод. посіб. / І.Д. Бех. – К.: ІЗМН, 1998. – 203 с.
5. Бондар, 2014: Бондар Т.І. Створення інклюзивного освітнього середовища в системі вищої освіти України / Т.І. Бондар // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2014. – II(14). – №27. – С. 20-24.
6. Ворон, 2008: Ворон А. Шкільна освіта поза межами України / А. Ворон // Відкритий урок: розробки, технології, досвід. – 2008. – №2. – С. 16-17.
7. Головань, 2014: Головань М.С. Професійна компетентність викладача вищого навчального закладу / М.С. Головань // Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія. Педагогіка і психологія. – Ялта: РВВ КГУ, 2014. – Вип. 44. – Ч. 3. – С. 79-88.
8. Головатий, 2016: Головатий С. Рада Європи і людські права / С. Головатий // Право України: Юридичний журнал. – 2016. – №10. – С. 70-80.
9. Гевко І. В. Значення інноваційних технологій при здійсненні інклюзивної освіти. Педагогічний альманах: збірник Комунального вищого навчального закладу Херсонська академія неперервної освіти Херсонської обласної ради. Херсон, 2018. Випуск № 37. С. 236–240.

10. Діти з особливими потребами в освітньому просторі України: бібліографічний покажчик КЗ «ЗОУНБ» ЗОР / уклад.: Ю. Щеглова, М. Маслова, Г. Мацієвська. Запоріжжя : ФОП Мокшанов В. В., 2017. 256 с.
11. Демчак Р.Е. Соціальний захист населення та діючі моделі в країнах з різним рівнем розвитку ринкових відносин / Р.Е. Демчак // Державне управління: удосконалення та розвиток [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/2011_25/Zb25_19.pdf.
12. Давиденко, 2015: Давиденко Г.В. Інклюзія у вищих навчальних закладах Європейського Союзу: монографія / Г.В. Давиденко. – Вінниця: ТОВ «Ніланд-ЛТД», 2015. – 314 с.
13. Державний стандарт початкової загальної освіти для дітей з особливими освітніми потребами [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/607-2013>
14. Давиденко, 2017: Давиденко Г.В. Роль інклюзивної освіти у розвитку та становленні України як соціальної держави» / Г.В. Давиденко // Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна». – 2017. – №14. – 319 с. – С. 122-127.
15. Державна цільова програма «Національний план дій з реалізації Конвенції про права осіб з інвалідністю на період до 2020 року» (№ 706-2012-п від 01.08.2012). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/706-2012-%D0%BF#n67> (дата звернення: 02.03.2019).
16. Євась, 2018: Євась Т.В. Особливі функції менеджменту закладу інклюзивної освіти / Т.В. Євась // Інклюзивна освіта: досвід та перспективи. Матеріали IV Міжнародної науковопрактичної конференції, м. Вінниця, 23 листопада 2017 року / За заг. ред. Г.В. Давиденко. – Вінниця: ТОВ «Ніланд-ЛТД», 2018. – С. 142-144.
17. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери / за заг. ред. проф. І.Д. Звереві. – Київ, Сімферополь: Універсум, 2013. – 522 с.
18. Закон України "Про освіту" від 01.07.2014 № 1556-VII [Ересурс]. – Режим доступу: <http://vnz.org.ua/zakonodavstvo/110-zakon-ukrayiny-pro-osvitu>

19. Закон України «Про Загальнодержавну програму "Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини" на період до 2016 року» від 05.03.2009 № 1065-VI // [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1065-17>
20. Закон України «Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 1991. – № 2. – С. 252-258.
21. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради, 2001, № 30, С. 142-150.
22. Закон України «Про реабілітацію інвалідів в Україні» // Відомості Верховної Ради, 2006, № 2-3, – С. 36-42.
23. Закон України «Про охорону дитинства» // Відомості Верховної Ради. – 2001. – № 30. – С. 142-150.
24. Закон України „Про основи соціальної захищеності інвалідів в Україні” // Відомості Верховної Ради, 1991, № 2, – С. 252-258. 239 120. Закон України „Про охорону дитинства” // Відомості Верховної Ради, 2001, № 30, С. 142-150. 121.
25. Кодекс законів про працю України [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08>
26. Костюк В. Правові аспекти працевлаштування осіб з інвалідністю / В. Костюк // Юрист і закон. – 2016. – №44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009805
27. Конвенція ООН про права людей з інвалідністю [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/995_g71 - Назва з екрану
28. Концепція розвитку інклюзивної освіти // Наказ МОН України від 01.10.2010 р. №912 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://firstedu.org.ua/index.php>. – Назва з екрану.
29. Миронової, 2012: Інклюзивна освіта: теорія і практика: навч.-метод. посібник / За заг. ред. С.П. Миронової. – Кам’янець-Подільський: Кам’янець-Подільський нац. ун-т ім. Івана Огієнка, 2012. – 192 с.

30. Психологічний супровід інклюзивної освіти: метод. рекомендації / Автор. кол. за заг. ред. А.Г. Обухівської. – К.: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2017. – 92 с.
31. Стратегії підготовки фахівців у вищих навчальних закладах до роботи з дітьми в сучасному освітньому просторі: колективна монографія / Н.Г. Пахомова, 200 О.О. Лінник, О.В. Ревуцька [та ін.]; за ред. Г.О. Лопатіної. – Бердянськ: Видавець Ткачук О.В., 2016. – 436 с.
32. Сучасні технології збереження здоров'я учнів у діяльності психологічної служби і психологомедико-педагогічних консультацій: посібник / Авт. кол.: А.Г. Обухівська, Т.В. Жук та ін.; за ред. А.Г. Обухівської. – К.: УНМЦ практичної психології і соціальної роботи, 2016 – 218 с.
33. Професійно-педагогічна компетентність викладача вищого навчального закладу: навч. посібник / За ред. І.Л. Холковської. – Вінниця: ТОВ «Нілан ЛТД», 2017. – 144 с.
34. Інклюзивна освіта від А до Я: poradnik для педагогів і батьків / Укладачі: Н.В. Заєркова, А.О. Трейтяк. – К., 2016. – 68 с.
35. Ковальчук О.С. Забезпечення ефективності шкільного менеджменту через делегування повноважень / О.С. Ковальчук // Витоки педагогічної майстерності. Збірник наукових праць Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка. – Випуск 8. – Частина II. – Полтава, 2011. – Серія: «Педагогічні науки». – 348 с. – С. 154- 162.
36. Індивідуальне оцінювання навчальних досягнень учнів з особливими освітніми потребами в інклюзивному класі: навч. Курс та наук.-метод. посіб. / Т. В. Сак. Київ: ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. 168 с. (Серія «Інклюзивна освіта»).
37. Іващенко, М.В. Формування готовності студентів вищих педагогічних навчальних закладів до діяльності тьютора: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Харк. нац. пед. ун-т ім. Г.С. Сковороди. Харків, 2011, 20 с.
38. Інтернет-ресурси з проблеми інклюзивної освіти URL: <http://www.edu.aurveda.org.ua/inclusive/5-scho-takenklyuzivnenavchannva.html>

39. Колупаєва А.А. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Н.З. Софій, Ю.М. Найда / Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навчально-методичний посібник / А.А. Колупаєва, Н.З. Софій, Ю.М. Найда [та ін.]; за заг. ред. Л.І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
40. Колупаєва А. А., Таранченко О. М. Навчання дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному середовищі: навчально-методичний посібник. Харків : Вид-во «Ранок», 2019. 304 с.
41. Колупаєва А. А. Психолого-педагогічна підтримка дітей з особливими освітніми потребами умовах інклюзивного навчання в європейських країнах. Актуальні проблеми навчання та виховання людей з особливими потребами. Київ: Університет «Україна», 2006.
42. Колупаєва А. А. Вступ до інклюзивної освіти / А. А. Колупаєва, С. М. Єфімова; МОН України, НАПН України, Ін-т спец. педагогіки. – К., 2010. – 17 с.
43. Колупаєва А. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання: науково-методичний посібник / А. Колупаєва, А. Савчук. – Київ: Видавнича група «АТОПОЛ», 2010. – 196 с.
44. Кольченко К.О., Нікуліна Г.Ф., Козліковська Н.Я. Освіта осіб з інвалідністю: можливості та особливості навчання людей з інвалідністю у вищих навчальних закладах / К.О. Кольченко, Г.Ф. Нікуліна, Н.Я. Козліковська: метод. посіб. для абітурієнтів та студентів з інвалідністю. – К.: Університет «Україна», 2007. – 41 с.
45. Кравченко Г.Ю. Інклюзивна освіта в ДНЗ / Г.Ю. Кравченко, Г.О. Сіліна. – Х.: Вид-во «Ранок», 2014. – 176 с. – (Серія «Сучасна дошкільна освіта»).
46. Концепція розвитку інклюзивної освіти [Е-ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg/>. Kontseptsiiia rozvytku inkluzivnoyi osvity [Concept of inclusive education development] // [Online]. – Available at: <http://www.mon.gov.ua/gr/obg>
47. Конвенція про права інвалідів. Резолюція Генеральної асамблеї ООН № 61/106, прийнята на шістдесят першій сесії ГА ООН 2006 року (Конвенцію ратифіковано законом України № 1767-VI від 16.12.2009).

48. Концепції розвитку інклюзивної освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/en/v0912290-10/>.
49. Концепція ранньої соціальної реабілітації інвалідів. Збірник нормативно-правових актів України щодо діяльності центрів реабілітації осіб з функціональними обмеженнями. Укладачі Крижанівський В., Сварник М., Скрипка Н. та ін. Київ: Соці форм, 2015. 130 с.
50. Костюк В. Правові аспекти працевлаштування осіб з інвалідністю / В. Костюк // Юрист і закон. – 2016. – №44 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA009805
51. Лебедева С. О. Соціально-психологічна адаптація дітей з особливими освітніми потребами в інклюзивному просторі школи. URL: https://nbuv.gov.ua/UJRN/ooop_2013_4%282%29_27.
52. Мельниченко Б. Система шкільної освіти у Федеративній Республіці Німеччини / Б. Мельниченко // Історія в школі. – 2001. – №5. – С. 17-21.
53. Миронова С.П. Педагогіка інклюзивної освіти: навч.-метод. посібник / С.П. Миронова. – Кам'янець-Подільський: Кам'янець-Подільський національний університет ім. Івана Огієнка, 2016. – 164 с
54. Миськів Л.І. Принципи, завдання та функції інклюзивної освіти як світової моделі соціалізації осіб з обмеженими можливостями / Л.І. Миськів // Європейські перспективи. – №10. – 2013. – С. 66-70.
1. Методичне забезпечення діяльності педагогічних працівників дошкільних та загальноосвітніх навчальних закладів щодо роботи з дітьми, які мають особливості психофізичного розвитку: Науково- методичний посібник / за ред. Н.І.Клокар, О.В. Чубарук. Біла Церква: КОПОПК, 2006. 121с.
55. Науменко та ін., 2015: Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів / Л.Ю. Науменко, В.В. Лепський, С.В. Макаренко та ін. // Вісник ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». – 2015. – №2. – С. 23-26
56. Науменко та ін., 2017: Інклюзивний туризм як вид реабілітації: сучасні потреби інвалідів / Л.Ю. Науменко, В.В. Лепський, С.В. Макаренко та ін. // Вісник ВДНЗУ «Українська медична стоматологічна академія». – 2017. – №1. – С. 134-138.

57. Національна Асамблея Інвалідів України. Програма: “Через освіту до соціальної інтеграції”. [Електронний ресурс]. – Режим доступу– <http://naiu.org.ua>
58. Наказ МОН «Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання» від 01.10.2010 р. №912 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://docs.google.com/document/d/1uL7wxNKDHWcZ3v4duuZilozyuXfEYIE-PMps3YNrWKc/edit?hl=en&pli=1>
59. Працевлаштування людей із інвалідністю в Україні: формальність і реалії // Журнал «Спільне». – 26.09.2016 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://commons.com.ua/ru/pratsevlashtuvannya-lyudej-iz-invalidnis-tyu-v-ukrayini-formalnist-i-realiyi/>
60. Про зайнятість населення: Закон України від 5.07.2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://zakon.help/law/5067-VI/edition20.01.2018/>
61. Працевлаштування людей з інвалідністю, осіб з інвалідністю 1, 2, 3 групи [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://naiu.org.ua/useful/jobs/>
62. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: Закон України від 21.03.1991 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>
63. Про порядок працевлаштування інвалідів 1 групи / Фонд соціального захисту інвалідів; Лист від 29.02.2008 р. №1/6-51/06 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/fond-social-noyzaschity-invalidov/poryadok-trudoustroystva-invalidov-800829.html>
64. Про створення робочих місць для інвалідів / Фонд соціального захисту інвалідів; Лист від 06.11.2008 р. №1/6- 481/06 [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://buhgalter911.com/normativnaya-baza/pisma/fond-social-noyzaschity-invalidov/sozdanie-rabochih-mest-801230.html>
65. «Стандартні правила забезпечення рівних можливостей для осіб з інвалідністю» (Резолюція Генеральної Асамблеї ООН №48/96, прийнята на 48 сесії ГА ООН 20 грудня 1993 г. – К.: ВГСПО «НАІУ», 2003. – 40 с.

66. Софій Н. З., Найда Ю. М. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти. Інклюзивна школа : особливості організації та управління : навчально-методичний посібник / А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда, Н. З. Софій. За заг. ред. Л. І. Даниленко. – К., 2007. – 128 с.
67. Таранченко О.М. Вектори змін фахової діяльності педагогів у новому соціокультурному контексті / Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії / О. М. Таранченко, // Зб. тез доп./ Редкол.: В.В.Засенко, А.А. Колупаєва, Н.І. Лазаренко, З.П.Ленів. - Вінниця: ТОВ фірма «Планета», 2016. – 416с. – С.18-20.
68. Тарадюк, Д.О. Професійна підготовка тьюторів до роботи в інклюзивному освітньому середовищі як педагогічна проблема *Нова педагогічна думка*. Рівно, 2018. № 1, С. 87–89.
69. Тименко В. М. Педагогічні засади соціальної роботи зі студентською молоддю у вищих навчальних закладах США : автореф. дис. канд. пед. наук 13.00.05 / В. М. Тименко. – К., 2005. – 19 с.
70. Теорія і практика інклюзивної освіти : навчально-методичний посібник / Упорядник Бондар К. М., 2-ге вид., доп. Проект «Підтримка інклюзивної освіти у м. Кривий Ріг», 2019. С. 23.
71. Указ Призедента від 13 грудня 2016 року № 533 «Про заходи, спрямовані на забезпечення додержання прав осіб з інвалідністю». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/553/2016>.
72. Указ Президента України від 25 серпня 2015 року № 501 «Про затвердження Національної стратегії у сфері прав людини». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/501/2015>.
73. Українська Конвенція ООН про права дитини; [Електронний ресурс]:// Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. – Режим доступу: www.unicef.org.ua

74. Фудорова О. М. Особи з обмеженими можливостями на ринку університетських послуг України. URL: <http://www.nbuu.gov.ua/portal/SocGum/Mtpsa/2008/articles/Fudor.pdf> (дата звернення: 14.09.2018).
75. Штифурак В. С. Корекція дезадаптованості студентівпершокурсників в умовах вузу / В. С. Штифурак // Теоретичні питання освіти та виховання: Зб. наук. пр. Київ. держ. лінгв. унту. – Суми, 1999. – Вип.6. – С.21–26.
76. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки: підручник. Видання 2-ге, виправлене, доповнене. Львів: «Новий світ – 2000», 2019. 264 с.
77. ЮНЕСКО (червень 1994 р.) Саламанська декларація і рамки дій з освіти осіб з особливими потребами. Всесвітні конференція з освіти осіб з особливими потребами: доступ і якість, Саламанка, Іспанія. 7-10 червня, 1994 р. Київ, 2000. 21 с.
78. Ягоднікова В. В. Розвиток мотивації педагогів до інноваційної виховної діяльності: Науково-метод. посібник. Одеса, 2013. 114 с.
79. Biewer G. Inclusive Education – Was können internationale Konzepte und Erfahrungen für den Auf bzw. Ausbau eines inklusiven Angebots für blinde und sehbehinderte Kinder in Deutschland und in Österreich beisteuern / G. Biewer // Edition Bentheim Würzburg. – 2009. – P. 209- 217.
80. Gisela Szagun Einflüsse auf den Spracherwerb bei Kindern mit Cochlea Implantat: Implantationsalter, soziale Faktoren und die Sprache der Eltern. // Hörgeschädigte Kinder – erwachsene Hörgeschädigte. – 2010. – 47(1). – P. 8-36.
81. Miskiv L. Reorganization of the central bodies of executive power on the formulation and implementation of the state policy in the field of education in Ukraine / L. Miskiv // Вісник Маріупольського державного університету. – 2013. – Вип. 6. – С. 82-86